

Mobbningsförebyggande handlingsplan för Esbo stads svenskspråkiga daghem

-Ett produktutvecklingsarbete

Jasmin Kulla

Stella Lindfors

Sonja Palsamäki

EXAMENSARBETE	
Arcada	
Utbildningsprogram:	Det sociala området
Identifikationsnummer:	5268
Författare:	Jasmin Kulla, Stella Lindfors & Sonja Palsamäki
Arbetets namn:	Mobbningsförebyggande handlingsplan för Esbo stads svenskspråkiga daghem - Ett produktutvecklingsarbete
Handledare (Arcada):	Bettina Brantberg
Uppdragsgivare:	Esbo stad
<p>Sammandrag:</p> <p>Detta examensarbete är ett beställningsarbete för uppdragsgivaren Esbo stad. Arbetet är en del av en större helhet med en omfattning på fyra examensarbeten som alla behandlar mobbningsförebyggande arbete och delaktighet på daghem. Syftet med arbetet är att utveckla en mobbningsförebyggande handlingsplan för Esbo stads svenskspråkiga daghem. Eftersom syftet med arbetet är att utveckla en handlingsplan, har arbetet gjorts i form av ett produktutvecklingsarbete där processbeskrivning använts som metod. Det har gjorts relativt lite forskning om mobbning bland barn före skolåldern, befintlig forskning visar dock att mobbning sker även på daghem. Barn som blivit mobbade har en större risk för att senare i livet uppleva ett dåligt självförtroende samt drabbas av depression, ångest och även självdestruktiva tankar. Om barn blir utsatta för mobbning i tidig barndom kan de lättare få en uppfattning om att mobbning är en del av livet. Den teoretiska referensramen för arbetet är delaktighet, trygghet och fostringsgemenskap med ett socialpedagogiskt perspektiv. Materialet som arbetet grundar sig på är tidigare forskning, vetenskaplig litteratur, intervjuresultat och tidigare mobbningsförebyggande handlingsplaner. Tanken med arbetet är att daghemspersonal och vårdnadshavare skall få en ökad kunskap och medvetenhet om mobbningsförebyggande arbete. Slutprodukten består av en mobbningsförebyggande handlingsplan och ett infohäfte med sammanfattad information om mobbningsförebyggande arbete. Produkten skall fungera som stödmaterial på daghem för att på bästa möjliga sätt kunna förebygga mobbning.</p>	
Nyckelord:	mobbning, mobbningsförebyggande arbete, barn, dagvård, Esbo stad
Sidantal:	61
Språk:	svenska
Datum för godkännande:	10.12.2015

DEGREE THESIS	
Arcada	
Degree Programme:	Bachelor's degree in social services
Identification number:	5268
Author:	Jasmin Kulla, Stella Lindfors & Sonja Palsamäki
Title:	Mobbningsförebyggande handlingsplan för Esbo stads svenskspråkiga daghem - Ett produktutvecklingsarbete
Supervisor (Arcada):	Bettina Brantberg
Commissioned by:	City of Espoo
<p>Abstract:</p> <p>This thesis work is commissioned by the City of Espoo. The work is a part of a bigger entirety of four thesis works, where every work includes anti-bullying and participation in daycares. The purpose of this work is to develop an anti-bullying plan for the Swedish speaking daycares in the City of Espoo. Because the purpose of this work is to develop an anti-bullying plan, the work is done as a product development where process description is used as method. Quite a few researches has been made about bullying among children in daycare-age, research shows, however, that there is bullying even in daycare. Children who have been bullied have a bigger risk to later in life have a low self-confidence and be affected by depression, anxiety and even self-destructive thoughts. If children become victims of bullying in the early childhood they can easier believe that bullying is a part of life. The theoretical frame of reference for this work is participation, safety and educational partnership with a social pedagogical point of view. The work is based on earlier researches, scientific literature, interview-results and existing anti-bullying plans. The thought of the work is to give a wider perspective and consciousness about prevention of bullying to daycare pedagogues and the guardians. The product of this work consists of an anti-bullying plan and an info-booklet with a summation of information about prevention of anti-bullying. The product should work as a support material on daycares to prevent bullying in the best way possible.</p>	
Keywords:	bullying, anti-bullying, children, daycare, City of Espoo
Number of pages:	61
Language:	swedish
Date of acceptance:	10.12.2015

OPINNÄYTE	
Arcada	
Koulutusohjelma:	Sosiaalialan koulutusohjelma
Tunnistenumero:	5268
Tekijä:	Jasmin Kulla, Stella Lindfors & Sonja Palsamäki
Työn nimi:	Mobbningsförebyggande handlingsplan för Esbo stads svenskspråkiga daghem - Ett produktutvecklingsarbete
Työn ohjaaja (Arcada):	Bettina Brantberg
Toimeksiantaja:	Espoon kaupunki
<p>Tiivistelmä:</p> <p>Tämä opinnäytetyö on tilaustyö, jonka toimeksiantajana toimii Espoon kaupunki. Opinnäytetyö on osa laajempaa kokonaisuutta, joka koostuu neljästä opinnäytetyöstä. Nämä kaikki neljä opinnäytetyötä käsittelevät kiusaamisen ehkäisyä ja osallisuutta päiväkotiympäristössä. Työn tarkoituksena on kehittää kiusaamista ehkäisevä toimintasuunnitelma Espoon kaupungin ruotsinkielisiin päiväkoteihin. Koska työn tarkoituksena on kehittää toimintasuunnitelma, on työ tehty tuotekehitystyön menetelmää käyttäen. Tutkimusta kiusaamisesta pienten lasten parissa on suhteellisen vähän. Olemassa oleva tutkimus kertoo kuitenkin, että kiusaamista esiintyy myös päiväkotikäisten lasten parissa. Lapsilla, jotka ovat tulleet kiusatuiksi, on suurempi riski myöhemmin elämässä kokea heikkoa itsetuntoa, kärsiä masennuksesta, ahdistuksesta ja jopa itsetuhoisista ajatuksista. Jos lapsi altistuu kiusaamiselle varhaisessa iässä, saattaa hän myös ajatella, että kiusaamisen on osa elämää. Opinnäytetyön teoreettisena viitekehyksenä toimii osallisuus, turvallisuus ja kasvatuskumppanuus, sosiaalipedagogisella perspektiivillä. Työn aineisto perustuu aikaisempiin tutkimuksiin, tieteelliseen kirjallisuuteen, haastattelu aineistoon sekä jo olemassa oleviin kiusaamista ehkäiseviin toimintasuunnitelmiin. Ajatus tämän opinnäytetyön takana on, lisätä tietoa ja tietoisuutta kiusaamisen ehkäisystä päiväkotiympäristössä, päiväkodin henkilökunnalle sekä huoltajille. Lopputuote koostuu kiusaamista ehkäisevästä toimintasuunnitelmasta sekä tietopaketesta, johon on koottuna tiivistettyä tietoa kiusaamisen ennaltaehkäisevästä työstä. Tuotteen on tarkoitus toimia tukiaineistona päiväkodeissa, jotta parhaalla mahdollisella tavalla voitaisiin ennaltaehkäistä kiusaamista.</p>	
Avainsanat:	kiusaaminen, kiusaamisen ennaltaehkäisevä työ, lapset, varhaiskasvatus, Espoon Kaupunki
Sivumäärä:	61
Kieli:	ruotsi
Hyväksymispäivämäärä:	10.12.2015

INNEHÅLL

1 Inledning.....	7
1.1 Bakgrund	9
1.1.1 <i>Barndagvård</i>	10
1.1.2 <i>Uppdragsgivare Esbo stad</i>	11
1.1.3 <i>Tidigare mobbningsförebyggande planer</i>	12
1.2 Syfte	12
2 Tidigare forskning	13
2.1 Hur upplever barn mobbning inom dagvården.....	14
2.2 Mobbar barn före skolåldern	15
2.3 Hur förekommer problem i daghem, förskola och skola.....	16
2.4 Sociala beteenden hos de olika aktörerna inom mobbning på daghem	17
2.5 Mobbningsförebyggande program i skolan	18
3 Teoretisk referensram	19
3.1 Socialpedagogiskt perspektiv.....	20
3.2 Delaktighet.....	21
3.3 Trygghet	22
3.4 Fostringsgemenskap	24
4 Mobbning	27
4.1 Vad är mobbning	27
4.2 Olika former av mobbning	28
4.3 Makt, roller och status	29
4.4 Könroller	30
4.5 Lekens betydelse.....	31
4.6 Lär sig barnet av bestraffning.....	32
4.7 Alternativ till bestraffning	34
5 Mobbningsförebyggande arbete.....	35
5.1 Förebyggande arbete	35
5.1.1 <i>Varför skall mobbning förebyggas redan före skolåldern</i>	37
5.2 Olika förebyggande program.....	37
5.2.1 <i>KiVa</i>	38
5.2.2 <i>Olweusprogrammet</i>	39
5.2.3 <i>Start och Stegen</i>	39
5.2.4 <i>Kompisväskan</i>	41
5.2.5 <i>Friends</i>	41

6	Metod	42
6.1	Produktutveckling	42
6.2	Processbeskrivning	43
6.3	Insamling av material.....	46
7	Utveckling av produkten	47
7.1	Produkten	50
7.2	Motivering till innehållet av handlingsplanen och infohäftet	51
8	DISKUSSION	54
8.1	Förslag på fortsatt forskning.....	57
	Källor	58

1 INLEDNING

Detta arbete är ett beställningsarbete för Esbo stads svenskspråkiga daghem. Arbetet är en del av en större helhet, med fyra olika examensarbeten som alla görs för uppdragsgivaren Esbo stad. Vårt arbete är ett produktutvecklingsarbete, som vi kommer att redogöra för senare i metodkapitlet. Vi vill med detta examensarbete ta reda på hur mobbning utspelas på daghem samt hur man kan förebygga det.

Vi kommer att bygga vår teoretiska grund på tre huvudgrenar: trygghet, delaktighet och fostringsgemenskap, med ett socialpedagogiskt synsätt. Dessa begrepp presenteras närmare i kapitel 3.

Som socionom är det viktigt, inte bara att känna igen, utan också att kunna åtgärda eventuella mobbningsfall eller början till mobbningsfall. En socionom som har läst minst 60 studiepoäng socialpedagogik och småbarnsfostran samt skrivit sitt examensarbete gällande barn, får barnträdgårdsläraryrke för barn upp till 5 år. Vi tre skribenter kommer alla att ha yrket då vi är färdiga socionomer. Som anställd på ett daghem och som en del av ett mångprofessionellt arbetsteam är det viktigt att socionomen kommer fram med sin breda kunskap. Vi tror på att barn får en bra grund i en trygg miljö, om man börjar med mobbningsförebyggande arbete redan inom dagvården.

I Finland är det lagstadgat att ha mobbningsförebyggande planer i förskolor och skolor, men inte ännu inom dagvården. Esbo stad har inte en gemensam mobbningsförebyggande handlingsplan och det är därför vi har fått i uppdrag att göra en sådan.

Inför detta arbete har vi granskat befintliga mobbningsförebyggande handlingsplaner som vi fått tillgång till. Vi har bland annat undersökt vad planerna har gemensamt och tagit fasta på viktiga punkter gällande ingripande av mobbning på daghem. Därtill kommer vi att använda Laura Rissanens intervjuresultat i *Mobbningsförebyggande arbete inom Esbo stads svenskspråkiga dagvård - På väg mot en gemensam mobbningsförebyggande plan* (2015) gällande mobbning och mobbningsförebyggande arbete på daghem.

Den nya dagvårdslagen, *Lag om småbarnspedagogik* (1973/36) uppdaterades 8.5.2015. Lagen om småbarnspedagogik är omfattande och mångsidig som tar i beaktande barnet som helhet. Betoningen ligger på att barn skall få tillräckligt bra dagvård som skall främja deras utveckling på ett tryggt sätt. Vi reagerade på att den uppdaterade dagvårdslagen inte tar i beaktande mobbning eller mobbningsförebyggande arbete. Däremot tar lagen upp gruppstorlek: "Grupperna inom småbarnspedagogiken ska bildas och lokalerna planeras och användas så att de syften som föreskrivs för småbarnspedagogiken kan uppnås. I en daghemsgrupp får samtidigt vara närvarande högst det antal barn som svarar mot tre personer i vård- och fostringsuppgifter" (5 a § 2015/580). Detta betyder i dagens läge sju barn per vuxen. Frågan är aktuell i dag, eftersom det diskuteras att höja på antalet "barn per vuxen". Det är oroväckande eftersom en större gruppstorlek med få vuxna, betyder mindre par ögon och händer i dagvården. Det betyder också mindre möjlighet för vårdpersonal att se varje barn enskilt och att vara uppmärksam och observant vid varje tillfälle på daghemmet. För att på bästa möjliga sätt kunna förebygga mobbning måste vi kunna stöda barnets utveckling samt se till att barnet har det tryggt på daghem, vilket kräver tillräckligt med personal.

Esbo stad har utvecklat en ny läroplan, *Läroplan för vård, fostran och lärande*, som trädde i kraft januari 2015. THL-institutet för hälsa och välfärd har definierat grunden för planen för småbarnsfostran (läroplan för dagvården) som är riktlinjer. Läroplanen för vård, fostran och lärande i Esbo är skriven på basis av dessa riktlinjer, nyaste forskningsresultat, resultat av utvecklingsarbete och med beaktande av andra styrdokument som gäller barnets växande och lärande. Läroplanen tar i beaktande barnet som helhet samt alla faktorer i barnets omgivning som finns närvarande i vardagen på daghem.

I arbetet skriver vi om både "pedagoger" och "daghemspersonal". Betydelsen för dessa två ord i detta arbete är den samma, det vill säga den personal som jobbar med barn på daghemmet. Då vi skriver "barn" menar vi barn i daghemsålder.

Vi alla tre står bakom detta arbete. Trots det har vi haft vissa fördelningar gällande vem som skriver om vad. Om det är någon av oss som har haft mer kunskap om något visst delområde som skall med i arbetet har den personen fått skriva, så att bästa möjliga text skall uppstå. Vi har ändå granskat varandras texter både innehålls- och språkmässigt för

att få texten att löpa smidigt och i syfte att skapa ett sammanhängande arbete. Vi har stött varandra så att alla fått kunskap om allt i arbetet och inte bara om de delar man själv ansvarat för. De främsta arbetsfördelningarna i arbetet är följande: Jasmin Kulla ansvarar för kapitlen 1 & 2, Sonja Palsamäki ansvarar för kapitlen 3 & 4 och Stella Lindfors ansvarar för kapitlen 5, 6 & 7.

1.1 Bakgrund

Mobbning som fenomen diskuteras allt mer i samhället och får allt mer uppmärksamhet i media, i den politiska debatten. Förståelsen för vikten av tidigt ingripande har ökat, samtidigt som skolans brister i att hantera problemen framhålls. Skolskjutningarna i Finland år 2007 och 2008 påminner oss om hur allvarliga följder mobbning tillsammans med andra riskfaktorer i värsta fall kan leda till.

Mobbning kan aldrig helt och hållet avskaffas. Det finns inte heller enbart en verksamhetsmodell som skulle fungera mot mobbning. Forskare Christina Salmivalli anser att ingen verksamhetsmodell, inget program eller handlingsmönster ger önskade resultat utan de professionella i dagvården eller i skolan. (Salmivalli 2010: 8-9)

Mobbning som fenomen är rätt gammalt och känt bland allmänheten. Själva begreppet *mobbning* har tagits i bruk först år 1969 i det svenska språket. På 1970- talet skapades debatt om problemet och dess konsekvenser samt visade behovet av att forska i ämnet. Då märktes att många kände igen fenomenet och kunde relatera till det. Det hade alltså endast saknats en benämning på ett känt fenomen. (Frånberg & Wrethander 2011: 9-10) Fastän många pedagoger varit medvetna om problemet redan länge har forskare systematiskt börjat forska kring mobbning först på 1970- talet och fokuserat sig primärt på skolor i Skandinavien. På 1980- och 1990-talet fick forskning om mobbning bland skolelever en vidare uppmärksamhet och forskningar gjordes i allt fler länder, bland annat i USA. (Olweus 2003) Forskning om mobbning inom dagvården finns det betydligt mindre av (Perren & Alsaker 2006).

1.1.1 Barndagvård

Barndagvård är en serviceform som det finska samhället erbjuder barnfamiljer. I Finland är de flesta barn på någon slags dagvård. Föräldrarna kan själva välja ett passande alternativ. Till förfogande finns bland annat kommunala och privata daghem, öppna daghem, privatvårdare och familjedagvård. Den ena föräldern kan också välja att lyfta hemvårdsstöd och vara hemma med ett barn under 3 år (Social- och hälsovårdsministeriet). Då föräldraledigheten upphör har alla barn under skolåldern rätt till kommunal dagvård.

Samtidigt som barnet har rätt till dagvård garanteras även en småbarnsfostran åt barnet som daghemmen är skyldiga att ge (Kommunerna.net). Man kan tänka sig ett daghem ”som en obligatorisk levnadsmiljö för barn i en viss livs fas”. På daghem, som är viktiga sociala arenor, lär sig barnet vara med andra jämnåriga (Madsen 2006: 206).

Alla daghem har sina egna mål och strävanden. De måste dock följa vissa allmänna bestämmelser. FN:s barnkonvention är bestämmelser över barns rättigheter för att skydda dem på bästa sätt. Målet är att alla länder ska skriva på barnkonventionen. Finland fick sitt godkännande år 1991 (United Nations). VASU, förkortningen av varhaiskasvatussuunnitelma, är en nationell plan för småbarnsfostran. Planen görs tillsammans med föräldrar och daghemspersonal. Barnet kan också vara med då planen görs. Utöver kommunernas egna daghemsplaner måste de enskilda daghemmen också följa de nationella och internationella bestämmelserna. Om daghemmet hör till en organisation måste det givetvis följa organisationens egna värderingar, även om det har en egen verksamhet.

Esbo stad vill erbjuda alla barn god vård i trygg miljö där barnet får utveckla en god självkänsla samt lära sig att fungera i en social gemenskap. En viktig del av verksamheten, som bygger på barnkonventionen, är respekt för andra människor. Nya kunskaper och färdigheter är viktiga, likaså den svenskspråkiga utvecklingen och den finlandssvenska kulturen. Det är viktigt att barnet iaktas med tanke på den individuella utvecklingen. Det är viktigt att barnet har förtroende för de vuxna på daghemmet, då känner barnet sig tryggt. (Läroplan för dagvården-Esbo 2015: 2-7)

1.1.2 Uppdragsgivare Esbo stad

Esbo är en tvåspråkig och mångkulturell stad som erbjuder ett mångsidigt utbud av tjänster. Det erbjuds verksamhet på svenska för esbobor i alla åldrar, vilket synliggör den tvåspråkiga kulturtraditionen. Esboborna samverkar i planering och genomförande av den mångsidiga verksamheten. Det är enheten *Svenska bildningstjänster* som dels själv, dels i samarbete med andra enheter producerar dagvårds-, utbildnings- och kulturtjänster för esboborna. Svenska bildningstjänster har som mål att skapa en levande vardag på svenska i Esbo.

Staden har en kommunal utvecklingsplan med gemensamma mål som uppnås i samverkan med esboborna. De tre huvudmålen i utvecklingsplanen är en kunnig esbobo 2020, en enhetlig inlärningsstig och ett ansvarsfullt ledarskap. Målet är att Esbo skall vara en föregångare som kommun, inom boende, lärande och arbete. Därför är det viktigt att alla dagvårds- och utbildningsenheter samarbetar och tillsammans utvecklar en trygg inlärningsmiljö för barn och unga. Dagvården erbjuder en trygg vårdplats där barnet får växa, lära och utvecklas. Personalen tar hänsyn till barnets språk och kultur, samt tar i beaktande barnets ålder, utvecklingsbehov och individualitet. Grundtanken är att alltid utgå från barnet och se barnet i centrum. (Esbo Stad 2014)

Att dagvård och utbildning idag är under samma sektor, underlättar att förverkliga tron på "det livslånga lärandet". Alla i personalen skall känna sig viktiga och känna att "det jag gör just nu, har en stor betydelse för framtiden". Tanken är också att man redan i dagvården kan upptäcka och förebygga problem samt ta itu med dem i tid. Grunden för att få en mobbningsförebyggande plan att fungera är delaktighet. Alla är vi olika men vi skall lära oss leva tillsammans. Det kostar ingenting att ge av sin energi åt andra. Genom att visa hänsyn, respekt och ansvar för varandra kommer vi långt. Det gäller både barn och unga, men framför allt vuxna och personal som jobbar med barn, eftersom de avspeglar beteende och känslor på barn. (Högström 2015)

1.1.3 Tidigare mobbningsförebyggande planer

Vi har granskat mobbningsförebyggande planer som redan finns, i en del svenskspråkiga daghem i Esbo stad. Vi tog fasta på viktiga punkter och gemensamma faktorer i planerna. Vi har använt Folkhälsans och Mannerheims Barnskyddsförbunds publikation *Mobbningsförebyggande arbete inom småbarnsfostran - Att utarbeta en handlingsplan för att förebygga och ingripa i mobbning* av Maria Stoor-Grenner och Laura Kirves (2011), som en grund då vi började utarbeta vår handlingsplan.

Enligt Stoor-Grenner & Kirves skall en mobbningsförebyggande handlingsplan innehålla åtminstone information om daghemmets gemensamma syn på mobbning och strategier för att upptäcka, hantera samt förebygga mobbning. Därtill skall delar om utvärdering, dokumentering samt uppdatering och information om planen ingå.

Vi har bekantat oss med befintliga handlingsplaner i diverse daghem i Esbo stad, som vi fått tag på via daghemmens hemsidor samt med hjälp av områdesansvariga för dagvården på svenska i västra Esbo, Susanne Nordling. Gemensamt för alla planer vi bekantade oss med, var att alla planer på ett eller annat sätt tar upp vad mobbning är, hur man skall känna igen, förebygga och ingripa i mobbningssituationer. I alla planer förekom det att de utvärderas och uppdateras åtminstone en gång per år, och vid behov oftare. Start och Stegen programmen var nämnda i alla planer och använda i verksamheten. Även samarbete med vårdnadshavare nämndes i form av föräldramöten och allmän att ha ett öppet förhållande med dem.

1.2 Syfte

Syftet med vårt arbete är att utveckla en mobbningsförebyggande handlingsplan för Esbo stads svenskspråkiga daghem. Denna plan skall fungera som en gemensam grund för alla svenskspråkiga daghem i Esbo. Handlingsplanen kommer att bygga på vår teoretiska referensram: delaktighet, trygghet och fostringsgemenskap med ett socialpedagogiskt perspektiv.

I detta arbete kommer vi att ta reda på vad mobbningsförebyggande arbete är, hur mobbning kan förebyggas i dagvården och hur en mobbningsförebyggande plan skall utvecklas.

2 TIDIGARE FORSKNING

I detta kapitel kommer vi att redogöra för tidigare forskning om mobbning inom barndagvården. Även om mobbning som fenomen har undersökts i många länder, finns det endast ett fåtal studier som genomförts med små barn inom barndagvården (Perren & Alsaker 2006). Vi kommer att fokusera oss på fem forskningar. Vi valde dessa forskningar för att vi anser dem vara intressanta och relevanta för vårt arbete.

Vi har använt oss av databassökning på Academic search elite (EBSCO), Sage Journals, Google Scholar samt yrkeshögskolans publikationsarkiv Theseus. Som sökord har vi använt Bullying, Anti-bullying, Bullied AND Kindergarten, Daycare, Children. Vi valde att använda oss av endast sökord på engelska, för att få flera resultat. Förutom dessa sökord har vi även sökt enligt författare och tidskrift. Utöver databassökning har vi använt oss av manuell informationssökning på webben och biblioteket.

Till en början hade vi tänkt avgränsa vår informationssökning till Norden och från år 2005 framåt, men vi märkte snabbt att detta gav oss väldigt snäva resultat. Därför beslöt vi oss för att inte begränsa vår sökning enligt område eller årtal, utan enligt full text och relevans. Vår sökning resulterade i 4 artiklar och 1 avhandling som vi ansåg vara relevanta, en från Kanada (2003), en från Schweiz (2006), två från Finland (2010) och (2013) och en från Norge (2011). Det var viktigt för oss att få med forskning från Finland, eftersom det var mest relevant för vårt arbete, då uppdragsgivaren är Esbo stad.

Dessa artiklar valdes för att vi ville få med barns subjektiva upplevelse av mobbning, forskning som visar att mobbning sker bland barn på daghem, hurdana beteenden och hurdana problem är kopplat till mobbning samt sociala beteenden hos de olika aktörerna inom mobbning på daghem. Utöver forskning om mobbning valdes också en forskning

om två internationellt kända mobbningsförebyggande program, för att få med den förebyggande aspekten.

2.1 Hur upplever barn mobbning inom dagvården

Gilles och Bosacki (2003) har i artikeln *Invisible Bruises: Kindergartners preception of bullying* undersökt hur små barn upplever mobbning på daghem. Genom studien ville författarna speciellt ta fasta på om barn upplever mobbning som rådande i deras dagliga liv. Data samlades in genom berättelser och ritningar. Resultaten visar att barnen på daghem upplever mobbning främst i situationer då barnen är på tumanhand, inte i grupp.

Enligt Gilles och Bosacki påvisar tidigare forskning att mobbning uppkommer redan bland barn på daghem. Till skillnad från äldre barn är mobbningen mera direkt. Författarna framhäver att i fyra års åldern är barn kapabla att analysera och förstå deras egna handlingar. Gilles och Bosacki menar att detta är i enlighet med andra forskningar, som visar att barn har en kapacitet att förstå mentala tillstånd i sig själv och hos andra redan under tidig barndom. Detta kan vara en delorsak som förklarar mobbningens uppkomst inom dagvården.

Den tidiga barndomen är viktig för utvecklingen utifrån alla aspekter. Speciellt behöver barnen bli uppmuntrade till självanalys för att få en känsla av självmedvetenhet och en trygg miljö för att kunna utveckla en positiv självkänsla. Kännetecknande för mobbning är att den som mobbar sällan upplever empati för sitt offer. Därför är det viktigt att barnen lär sig om empati och vänlighet redan som små. Positiva sociala interaktioner under tidig barndom påverkar känslan för tillhörighet senare i livet.

I Gilles och Bosackis studie deltog 15 barn i åldern 5-6 år. 7 av deltagarna var flickor och 8 pojkar. Barnen fick som uppgift att berätta en berättelse om mobbning. Barnen var informerade att mobbning innefattar ovänlighet, sårade känslor, att vara elak mot någon eller om någon är elak mot dig. Efter detta blev barnen tillsagda att även illustrera sin berättelse genom en ritning. Barnens berättelser spelades in och transkriberades. Föräldrarna blev informerade och en förfrågan om tillåtelse för deltagande i studien skickades hem till barnens föräldrar. En av författarna i studien var även pedagog på daghemmet vilket resulterade i att barnen vågade uttrycka sina äkta känslor och tankar om mobbning.

Förekomsten av fysisk mobbning uppkom i de flesta berättelser, men även kognitiv mobbning ansågs som oroväckande. Genom illustrationerna ansåg barnen att kognitiv mobbning ger dem största anledning till bekymmer. En stor del av barnen identifierade sig själv som offer för mobbning men endast ett barn medgav att han har mobbat. Vuxnas roll som stöd eller hjälp uppkom i väldigt få berättelser eller ritningar. Vuxna ansågs vara det sista alternativet att vända sig till vid försök att lösa problem gällande mobbning. Detta anser Gilles och Bosacki som väldigt oroväckande. Det är viktigt att tänka på svarsens trovärdighet då det är frågan om små barn. Gilles och Bosacki menar att man inte enbart kan fråga barn om hur allmänt mobbning är, utan det krävs också vuxnas omdöme om situationen.

Resultatet i studien påvisar att det vore ytterst viktigt att diskutera mobbning inom dagvården. Det handlar om att uppmuntra barnen att diskutera deras känslor samt ge dem möjligheten att uttrycka sina känslor genom berättelser, ritning och rollspel. Pedagogerna bör regelbundet betona att mobbning inte är acceptabelt i mellanmänsklig interaktion.

2.2 Mobbar barn före skolåldern

Laura Repos (2013: 58-68) doktorsavhandling är den första akademiska forskningen om mobbning bland barn före skolåldern (3-7 år) i Finland. Repo ville ta reda på om mobbning kan förebyggas redan före skolåldern, hur mobbning tar sig uttryck som fenomen, hur vanligt det är och vilka olika former mobbning uttrycker sig i? Förutom detta ville Repo granska daghem som organisation och om det finns några verksamhetsbaserade faktorer som inverkar eller biträder till mobbning. Dessa resultat behövs för att kunna utveckla fungerande verksamhetsmodeller och handlingsätt i det mobbningsförebyggande arbetet. I sin forskning granskade Repo mobbning på individnivå, gruppnivå och daghemsnivå.

Repo samlade in data med hjälp av intervjuer, enkäter och videoinspelning under åren 2009-2011. 771 arbetstagare svarade på enkäterna och intervjuer gjordes sammanlagt med 114 barn, föräldrar och personal. Då barnen blev rakt förfrågade om de blivit mobbade svarade nästan alla ja, men de flesta kunde inte tydliggöra själva situationen. Därför menar Repo, lika som Gilles & Bosacki, att man inte enbart kan fråga barnen om hur allmän mobbning är, utan även fråga vuxnas synpunkt. Ur personalens intervjuer kom det

fram att mobbning är ett vanligt fenomen på daghem och att de stöter på det dagligen. Synen på mobbning var väldigt lika hos respondenterna, men en del ansåg att mobbning var svårt att definiera. Många ansåg också att gränsen mellan bråk och mobbning är svår att urskilja. En del funderade på betydelsen av barnets subjektiva upplevelse i samband med definitionen av mobbning. Vissa upplevde att mobbning inte kan definieras utan barnets upplevelse och för att få en verklig bild av fenomenet är barnets upplevelse av betydelse. Daghemspersonalen var allmänt eniga om att barn före skolåldern kan medvetet skada eller såra andra.

Repo (2013: 58-68) drog slutsatsen på basis av sitt material att systematisk mobbning förekommer även på daghem och att mobbning som fenomen liknar mycket mobbning inom skolvärlden.

2.3 Hur förekommer problem i daghem, förskola och skola

Laine et al. (2010) har undersökt hur svårigheter som till exempel avstötning, mobbning och utsatthet förekommer hos barn före skolålder. Undersökningen tog fasta på hur barnen upplever svårigheter samt vilka faktorer som påverkar dessa. Målet med undersökningen var att se likheter i hur unga barn upplever problemen och hur de uppenbarar sig i sociala nätverk. Undersökningen gjordes under tre års tid och syftet var att följa med om svårigheterna förändrades och hur de förändrades under tiden från daghem, till förskola och fram till första klass.

I undersökningen deltog sammanlagt 942 barn från slumpmässigt valda daghem, förskolor och skolor i Finland, alla med varierande socioekonomisk och kulturell bakgrund. Under forskningens lopp skedde vissa förändringar, så som byte av lärare och ändringar i barngruppen, vilket kan ha påverkat resultaten. Som metod för undersökningen användes strukturerade intervjuer med varje enskilt barn och som hjälpmedel ett fotografi på hela barngruppen. Undersökningen koncentrerade sig således på förekomsten av fem följande problem: avstötning, tillbakadragande beteende, ensamhet, mobbning och utsatthet. Man var intresserad av att se samband, variation eller stabilitet i dessa problem under studiens gång, hos barn i åldrarna 5 -7 år.

Man kan se vissa samband i att vara utstött och i asocialt beteende. Däremot finns det skillnader i utstötta barns beteende, vissa agerar utåt, medan andra är mer tillbakadragna. Det finns olika sorters tillbakadraget beteende, till exempel: undvikande, frivilligt tillbakadragen från gruppen eller ofrivilligt isolerad från gruppen, det vill säga utstött. Det har visat sig att barn som blir offer för mobbning kan ha bristande självförtroende och självkänsla, de kan också ha svårt att försvara sig själva. Laine et al. antar att barnens tidigare erfarenheter av sociala situationer påverkade hur de svarade i intervjuerna. Barn som blir socialt exkluderade eller isolerade kan få svårigheter i social interaktion och brister i sociala färdigheter på grund av färre tillfällen under vilka de kan öva sina sociala färdigheter med jämnåriga. De allra vanligaste problemen som förekom hos barn i undersökningsgruppen var tillbakadraget beteende och ensamhet.

Efter alla utförda intervjuer kunde man dela in barnen i tre grupper på basis av svaren: barn med endast ett av tidigare nämnda problemen, de med två eller flera problem och barn med inga av dessa problem. Därefter, i forskningens slutskede, ställdes resultaten upp i tabeller för att se om antalet barn med diverse problem var samma eller hade minskat eller ökat. I resultatet kunde man se en märkbar minskning i antalet barn med "peer problems", medan antalet barn med inga problem ökade märkbart. (Laine et al. 2010)

2.4 Sociala beteenden hos de olika aktörerna inom mobbning på daghem

Perren & Alsaker (2006) har forskat inom mobbning mellan barn i daghemsålder. Studien undersökte sociala beteenden och kamratrelationer bland barn på daghem som mobbade eller blivit mobbade. I undersökningen deltog 344 barn 5-7 år. Daghemmen som var med i undersökningen var 18 stycken kommunala daghem i en medelstor stad i Schweiz. Föräldrarna blev informerade om projektet och fick själva välja om barnet är med eller inte. I undersökningen deltog 154 flickor och 190 pojkar. Forskarna hade både intervjuer med barnen om vänskap samt lät daghemspersonalen svara på frågeformulär om barnen och deras sociala beteende.

Personalen på daghemmen fick ett frågeformulär där de skulle fylla i barnens sociala beteenden. Barnen blev kategoriserade i olika grupper enligt svaren på frågeformulären. De olika grupperna var: offer, mobbare-offer, de som mobbade och icke-involverade. Mobbare-offer är en person som både mobbar och blir mobbad. Tydliga beteendemönster för de olika grupperna kunde konstateras. Jämfört med de icke-involverade barnen så hade offren svagare ledarkunnighet, var mera tillbakadragna, mindre sällskapliga och hade ofta färre lekkamrater. De som mobbade och mobbare-offren hade ett mer aggressivt beteende än de andra grupperna. Mobbningsoffren hade färre sociala färdigheter och inga vänner. De som mobbade hade bra ledarförmåga, till och med mera än de icke-involverade. Det var oftare pojkar än flickor som mobbade. Forskarna konstaterar till slut att barn med dåliga sociala beteenden löper större risk för att någon gång bli mobbade eller alternativt själva börja mobba. (Perren & Alsaker 2006)

2.5 Mobbningsförebyggande program i skolan

Paul Stephens har gjort en komparativ studie om två norska mobbningsförebyggande program för skolor, Olweusprogrammet och Zero programmet. Dan Olweus är den första och mest kända forskaren inom mobbning. Han startade Olweusprogrammet som ett projekt i Bergen på 1980-talet, medan Zero programmet är startat år 2003 av Erling Roland. Roland var också involverad i utvecklingen av Olweusprogrammet. Detta är kanske förklaringen till att dessa två program har mycket likheter. I komparativa analyser på programmen, har det ändå framkommit en del skillnader.

Både Olweusprogrammet och Zero programmet är baserade på kvantitativ data. Fördelen med det är att utsträckningen av mobbning kan mätas före och efter att mobbningsförebyggande åtgärder tagits i användning. Däremot är nackdelen att varken mobbningsoffrens röster eller de som mobbar blir hörda. Stephens anser att det vore viktigt att se mobbning i en större helhet, i bildningstjänster och socialt förtryck. Därmed skulle över-individualistiska sättet att närma sig mobbning undvikas. Paul Stephens påpekar att varken Zero eller Olweusprogrammet har granskat tillräckligt problem i bemötande av marginaliserade grupper, så som homosexuella. Fram till år 2004 hade närmare 800 skolor i Norge tagit i bruk ett av dessa två program.

Stephens har baserat sin undersökning på 10 stycken olika studier angående samtliga program. Olweusprogrammets huvudmål är att göra skolan till en trygg och positiv inlärningsmiljö. I flera vetenskapliga studier har Olweusprogrammet visat positiva effekter: en märkbar minskning på mobbning på upp till 50 % eller mera. Det har inte gjorts lika många studier på Zero programmets effektivitet, eftersom programmet är relativt nytt. Ett pilotprojekt som gjorts i 146 norska skolor, har ändå visat att antalet mobbnings offer minskat med 25 %. Som namnet säger har Zero programmet en nolltolerans mot mobbning i skolor och är därmed programmets ledande princip. Målet är att göra skolan till en "mobbningsfri-zon".

Både Olweus- och Zero programmet innehåller förebyggande samt reagerande metoder. Till de förebyggande metoderna hör bland annat samarbetsövningar och empatistärkande övningar. Betoning läggs också på övervakning av "hot spots" i skolan, så som toaletter, omklädningsrum och korridorer, där största delen av mobbning sker. Till de reagerande metoderna hör bland annat effektivt ingripande av vuxna, då mobbning uppmärksammas. Det skall också ingå förberedande träning för personal i skolan samt uppföljning. Utvecklarna av de båda mobbningsförebyggande programmen drar som slutsats att hur bra programmen lyckas förebygga mobbning är till stor del beroende av engagerade vuxna som har auktoritet och är närvarande. (Stephens 2011)

3 TEORETISK REFERENS RAM

I detta kapitel presenterar vi den teoretiska referensramen för vårt arbete. Grunden för vår teoretiska referensram är ett socialpedagogiskt synsätt. Tanken är att vi ser genom "socialpedagogiska glasögon". Sedan går vi in på de tre begrepp som vi har valt att fokusera på: delaktighet, trygghet och fostringsgemenskap. Vi har valt just dessa tre, eftersom vi tycker att de är viktiga med tanke på mobbningsförebyggande arbete. Delaktigheten på ett daghem är viktigt för att garantera barnets trivsel. Ett barn kan vara med i en daghemsgrupp utan att känna sig delaktig i den. Då barnet är delaktigt känner hon sig tillhörande till daghemsmiljön och gruppen, barnet får också sin röst hörd i frågor som gäller barnet. Då barnet är delaktigt är hon/han inte bara "en i gruppen" utan en enskild individ med

egna behov. Trygghet tänker vi från två olika perspektiv: barnet känner sig tryggt på daghemmet samt tryggt i sig själv. Barnet ska alltid känna att det kan vända sig till en vuxen och att det finns en trygg famn om det så behövs. Fostringsgemenskapen är viktig med tanke på att få samarbetet mellan daghemspersonal och hemmet att fungera. En god växelverkan mellan föräldrar och personal är ytterst viktig gällande mobbningsförebyggande arbete.

3.1 Socialpedagogiskt perspektiv

För att kortfattat förklara socialpedagogiken kan man säga att det är resultatet då man sätter ihop socialt arbete och pedagogik. Som Stensmo uttrycker det i Cederlunds & Berglunds bok (2014: 8): "Socialpedagogik är en mellanform mellan allmän pedagogik och socialt arbete". Socialpedagogikens huvuduppgift är att man oberoende av människans livsstil, ålder eller funktionshinder får individen att inkluderas i helheten. Inom socialpedagogiken tittar man både på fall ur samhälls- och individperspektiv. Visserligen går ju dessa två perspektiv mycket hand i hand.

Inom socialpedagogiken vill man bland annat främja människans inre tillväxt och andra människors bemötande. Det är viktigt att människan känner sig som en medlem inom gemenskapen hon är i. Växelverkan inom gruppen är viktig, den förstärker gemenskapen. Då gemenskaps känslan stärks har människan lättare att visa respekt och hänsyn gentemot andra.

Vi lever i ett allt modernare samhälle. Det har lett till att klyftor mellan de olika samhällsgrupperna blivit större och mera ifrån varandra. De finns de som är "innanför", det vill säga de inkluderade och de som är "utanför", det vill säga de exkluderade. De som är utanför kallar Madsen för "löst knutna samhällsmedlemmar" och detta för att "relationerna mellan dem och samhällets gemenskaper uppfattas som bristfälliga och ofullständiga". De som är utanför är på ett sätt "annorlunda", de fyller inte sitt medborgarskap som de som är innanför. (Madsen 2006: 7-12)

Det är viktigt hur man bemöter individen. Man ska se människan på ett sätt så att man visar att man respekterar henne och tar henne på allvar. Varje handling man gör med

klienten ska ha ett mål eller ett förändringssyfte. Man ska förutom själva genomförandet ha en planering före och en uppföljning efteråt. Med socialpedagogiken vill man erbjuda den enskilda personen att förstärka sina kunskaper i vardagssituationer. Socialpedagogiken utgår från att alla, på något plan, vill tillhöra någon slags gemenskap. (Cederlund & Berglund 2014)

Socialpedagogiken ser människan som en helhet och som en aktiv individ med resurser. Det finns en stark betoning på ett bra mångprofessionellt arbete och ett gott samarbete. Viktiga verktyg inom socialpedagogiken för den professionella är bland annat att lyssna och kommunicera med klienten och dess nätverk, kunna reflektera över det jobb man gör, förmåga att kunna bedöma situationer samt att ha specifik djupgående kunskap gällande sin egen klientgrupp. (Cameron & Moss 2011)

"Det är inte människor betraktade som klienter till välfärdssystemen som är i fokus, utan människorna själva ses som aktörerna i samhället" (Madsen 2006: 7)

3.2 Delaktighet

Delaktighet betyder att man är en del av en helhet, av ett sammanhang. Eriksson (2007) säger att då man är delaktig skall man känna "sambhörighet med andra eller ha ett gemensamt ansvar för något". Delaktighet är en individs engagemang på olika arenor. Förutsättningen för att ett samhälle ska kunna kallas ett samhälle är att människorna skall ha en känsla av delaktighet. Delaktighet kan också förklaras med "aktivt deltagande i samhällslivet". På mikronivå är delaktighet individers engagemang i något och på makronivå är delaktighet frågan om jämlikhet och demokrati. Det kan finnas vissa omgivningsfaktorer som påverkar människan till att bli och vara delaktig. Med tanke på detta arbete är den sociala biten det mest väsentliga. En person kan dock vara med i en grupp, men det betyder ändå inte att man är/känner sig delaktig.

Då man är delaktig blir man sedd och hörd av människorna runtomkring en, man får uttrycka sina åsikter och uppfattningar. De som lyssnar och ser en skall göra det på ett genuint sätt. Det är på de vuxnas ansvar att barnen på ett daghem skall känna sig delaktiga.

"Det är vuxna som har makten att göra barn delaktiga" (Eriksson 2007). Då ett barn får känna sig delaktigt så stärker det självkänslan.

Det finns en hel rad olikheter i daghem. Barnen på ett daghem kan ha olika modersmål, utseende, socioekonomiska skillnader i familjen. Även funktionella olikheter som det kognitiva, det kommunikativa och motoriska varierar bland barn. Det är trots dessa olikheter viktigt att alla kan känna sig delaktiga. Janson (2004) menar att delaktighet är att barnet skall tas med, "inte uttraderas".

Delaktighet är människans uppfattning av olika gemenskaper. I en gemenskap finns betydelsefulla personer för individen. Då man tillhör sociala nätverk är mängden av dem inte det viktigaste utan relationerna och gemenskapen som ingår i dem. Då man tillhör en gemenskap har man människor runt omkring sig som bryr sig om en. Att sakna detta kan innebära att man inte upplever allt så meningsfullt. (Cederlund & Berglund 2014: 158-170)

3.3 Trygghet

Barnets trygghet byggs upp av hur vuxna uppmärksammar och bemöter barnet. Grundtryggheten utvecklas samt stärks i vardagliga möten där barnet får närhet och blir accepterat. Det är viktigt för barnet att veta att just hon är viktig för åtminstone någon vuxen. Tryggheten bygger på förtroende. Det vill säga, känner barnet trygghet med personer som barnet litar på. Ju yngre barn i fråga desto mer stöd och närvaro kräver de. Barn under tre år gamla kan inte omfatta många vuxna som en trygghetskälla. I första hand är det viktigt att knyta ett trygghetsband till en vuxen, med tanke på grundtillit och därefter skapa bandet till flera vuxna. Det är viktigt att barnet vet och litar på att någon vuxen tröstar, uppmuntrar och förstår. Förtroendet till den vuxna byggs på förbindelse "jag är och stannar nära dig", acceptans "du duger precis som du är" och stöd "jag hjälper och stöder dig". (Mikkola & Nivalainen 2009: 20-21)

I dag är barn ofta långa dagar på daghem och borta från det egna hemmet och föräldrarna, med växlande personer. Samtidigt upplever många barn skilsmässor och hamnar ofta ofrivilligt i situationer med växlande vuxna och varierande sociala nätverk. Därför blir det desto viktigare att bygga upp en trygg miljö och omgivning för barnet. Professor Irmeli Järventie, som forskat i barns illamående, menar att om barnet inte får tillräcklig trygghet samt känsla av delaktighet och tillhörighet, finns det risk för att barnet söker tillhörighet från till exempel den virtuella världen. Därtill brister den medvetna närvaron med barnet. Barn behöver vuxnas närvaro för att utveckla en känsla av trygghet. Så långt det är möjligt borde inte de vuxna i barnets omgivning konstant bytas. (Mikkola & Nivalainen 2009: 15)

Daghemmets fungerande vardag påverkar huruvida barnet känner sig tryggt under dagen. Ett fungerande samarbete i arbetsteamet är grunden för att få vardagen att fungera. Hurdana helheter är vardagen uppbyggd av? Är det rofyllt? Kan vuxna leva i stunden och vara närvarande med barnet just nu? Eller svävar tankarna hela tiden iväg? Ofta stressar man för nästa moment under dagen. Barn lever starkt i denna stund och kan bland annat i leken hitta ett så kallat tillstånd av flow, där tidsuppfattningen försvinner och det bara flyter på. Kunde det vara möjligt att vuxna skulle hitta det samma i arbetet med barn? Om vuxnas vardag är fyllt av att klaga och stressa, flyter det knappast på. Då speglar sig dessa känslor av på barnen och barnet blir otryggt. (Mikkola & Nivalainen 2009: 31)

Reetta Vehkalahti (2008: 18, 33) tar upp i sin bok Trygga barn många viktiga punkter i hur man kan stärka barnets självkänsla och därmed öka känslan av trygghet. Det är viktigt att vuxna i barnets omgivning stöder varje enskilt barn som individ samt ser dess intressen och resurser, för att därefter kunna skapa en trygg miljö där barnet kan utvecklas på olika delområden och aktiviteter som hon eller han kan ryckas med av. Barn behöver inte vara lysande på allt, men det är viktigt att få uppleva att man blir inspirerad samt få känna att man lyckas. Varje människa behöver personlig bekräftelse av viktiga personer som står en nära. Barnet behöver få stöd och uppmuntran av en vuxen som hon/han kan lita på, tro på och respektera. Därför är det också viktigt att den vuxne värdesätter sig själv för att vara trovärdig för barnet.

Lek och aktivitet

Lek och aktivitet finns närvarande i barnens vardag, samt i deras sätt att bemöta och hantera den omgivande världen. I leken skall barnet få tryggt utforska saker som man grubblar över, uppmärksammar samt bearbeta erfarenheter genom leken. En trygg lekmiljö är väldigt viktig och en stor del av barnets dag. Även om det är viktigt att barnen får leka fritt sinsemellan skall den vuxna finnas tillgänglig, som vid behov kan vägleda i konflikt-situationer. (Mikkola & Nivalainen 2009: 35, 53-55)

Att sätta gränser

Enligt Laura Repo (2013: 172-174) är gränssättning nödvändigt för barnets trygga utveckling. Barn som saknar gränser har risk att drivas med i att mobba andra. Om barnet får bete sig hur som helst med vuxna, har hon inlärt det beteendemönstret och kan därför också med jämnåriga bete sig hur hon vill. Genom att sätta gränser åt barnet lär sig barnet vad som är allmänt tillåtet eller ej i livet. Därtill lär man barnet självbehärskning och ställer lämpliga krav som motsvarar barnets ålder och utvecklingsnivå. Detta stöder barnets självreglering som ännu är omoget/outvecklat. Gränser bör sättas med omsorg. Hårda arga order skapar rädsla hos barnet. Barn lär sig lätt att anpassa sig till situationer då vuxna blir arga och lär sig därmed undvika dessa situationer. Däremot lär sig inte barnet att kritiskt fundera över sina handlingar och dess konsekvenser. Bestraffning hör inte alls till att sätta gränser. Då vuxna sätter gränser åt barnet bör man ta i beaktande några saker: förstår barnet vad som önskas av henne, har hon en modell av det önskvärda handlings-sättet, är barnet älskat, accepterat och uppskattat, har barnets behov blivit tillfredsställda? Efter detta kan man öka krav på barnets beteende och eventuellt önskat ändrat beteende.

3.4 Fostringsgemenskap

Det har satts en allt större vikt på samarbetet mellan daghemspersonalen och hemmet under de senaste åren.

Med fostringsgemenskap avses att de professionella inom dagvården tillsammans med vårdnadshavare medvetet och ömsesidigt engagerar sig i att stöda barnets fostran, utveckling och lärande. Målet är att skapa en gemenskap med föräldrarna och personalen, där alla parter kan så öppet som möjligt dela och reflektera över barnets utveckling och frågor gällande fostran. Fostringsgemenskap handlar om en jämlik växelverkan mellan

professionella och föräldrar. Då fostringsgemenskapen fungerar, sammanförs för barnet kära och viktiga personer, föräldrar och pedagogers förståelse samt information om barnet. Kanninen och Sigfrids (2012) framhäver att föräldraskapet är barnets främsta människorelation och att pedagogerna bör stöda detta med hjälp av att öka förståelsen över barnets behov och utveckling. Det primära fostringsansvaret ligger ändå alltid hos föräldrarna.

För att kunna skapa en god relation med föräldrarna krävs det att pedagogerna har förmågan att lyssna. För att kunna lyssna krävs det att pedagogen är engagerad i varje enskild familj. Utmaningen är då att hitta en genuin dialog med varje familj. Enligt Kanninen och Sigfrids (2012: 133-135) innehåller ett gott samarbete fyra hörnstenar: att som pedagog kunna lyssna respektfullt, att vara öppen och genuint intresserad, att ha gemensamma mål samt en gemensam förståelse över de metoder som används.

Kaskela och Kekkonen (2006: 32-40) menar att det finns fyra principer som styr fostringsgemenskapen. Dessa består av att lyssna, respektera, kunna skapa ett förtroende och en dialog.

Att lyssna

Att lyssna är centralt i en dialog. Att lyssna är inte främst en kunskap utan ett förhållande till den man diskuterar med. I en fungerande dialog hör parterna varandras tankar och tal. Detta förutsätter koncentration och närvaro. Ett sådant lyssnande visar sig i form av empati, genuint intresse och ärlighet. För att som pedagog kunna vara närvarande och faktiskt lyssna krävs det en trygg och positiv miljö. Pedagogen bör även vara beredd på att våga ta emot det den andra säger och sätta sina egna åsikter åt sidan vid behov. Att predika, föreläsa, kritisera, skylla eller anta skapar ingen dialog eller ett hörande samtal. I stället är det viktigt att visa att pedagogen har en beredskap för att lyssna, fastän saken skulle vara negativ eller obekvämt. I dessa fall kan det hjälpa om pedagogen uttrycker att hon/han vill höra mera, vill veta mera, eller med hjälp av sitt kroppsspråk förmedlar om att pedagogen är närvarande och villig att lyssna. Att bli hörd är alltid en god och helande upplevelse och är därför centralt i fostringsgemenskapen.

Att respektera

Människan vill bli accepterad som hon är och utan några krav. Genom att respektera förmedlas acceptans och uppskattning. En respektfull attityd börjar från tanken men syns som en handling. Med ett öppet och positivt bemötande förmedlas respekt och uppskattning medan man kan med sitt tonläge och kroppsspråk även förmedla precis det motsatta. Respekt bidrar till och underlättar en genuin växelverkans uppkomst. För att skapa en respektfull relation mellan pedagog och föräldrarna är det viktigt att pedagogens observationer om barnet tas upp på ett positivt men ärligt sätt och utgående från barnets styrkor, inte brister. Barnet får ha och visa olika sidor av sig på daghemmet.

Att skapa förtroende

Förtroende bygger på principerna att kunna höra och respektera. För att bygga upp ett förtroende mellan pedagogen och föräldrarna krävs tid, ett gott bemötande och en fungerande dialog. De flesta föräldrar anser att pedagogens relation till barnet skapar förtroende. Hur pedagogen förmedlar sin kunskap om barnet och hur sensitiv relationen är har stor betydelse. Ett förtroende byggs även på föräldrarnas möjlighet och känsla över att kunna påverka i barnets vård, lärande och uppfostran, det vill säga att föräldrarna känner sig delaktiga. Genom att ta föräldrarnas tankar och åsikter i beaktan möjliggörs en känsla för inklusion. Att kunna skapa förtroende påverkas även av tidigare erfarenheter av liknande situationer. Förtroende byggs med tiden och det är individuellt hur länge det tar att skapa ett förtroende. Fostringsgemenskapens centrala princip är att skapa en förtroendefull miljö med öppen dialog för daghemspersonal och föräldrar.

Dialog

I en fungerande dialog blir båda parterna sedda och hörda. En dialog bygger på ärlighet, respekt och öppenhet där båda parter kunskap är lika värda. I en dialog skapas en gemensam förståelse där olika tolkningar av verkligheten förs samman. Det är viktigt för pedagogen att kunna separera den egna livshistorien med föräldrarnas, både kunskapsmässigt och emotionellt. Genom en emotionell separation ges det möjlighet och utrymme för ett respektfullt hörande även om det hörda strider mot egna attityder och värden.

Föräldrarna har även en viktig roll när det gäller förebyggandet av mobbning. Fastän mobbning sker i daghemsmiljön och konflikter bör lösas på plats är det ändå alltid också

hemmets sak. Det förutsätter att föräldrarna är medvetna om vad som sker i barngrupperna utanför hemmet. Att inkludera föräldrarna i mobbningsförebyggande arbete sker bäst genom att inkludera dem i det gemensamma arbetet med att till exempel ge dem möjligheten till att delta i diskussionen om daghemmets värdegrunder, eller med att ordna föräldrakvällar om mobbningsförebyggande arbete. Enligt Repo (2013) finns det forskning om mobbning bland syskon som påvisar att om det sker mobbning hemma är det sannolikt att det även sker i andra miljöer. Därför är det viktigt att stöda föräldrarna i att förebygga mobbning även i hemmet.

Det är viktigt att berätta för föräldrarna hurdan roll deras barn har i barngruppen. Föräldrarna ser inte hur barnet beter sig och agerar i barngruppen, därför kan det vara svårt att ta emot informationen. Mobbning väcker starka känslor i föräldrarna, vare sig barnet själv blivit mobbat eller om barnet mobbat andra. Det har stor betydelse i hur diskussionen förs med föräldrarna. Med att namnge en handling till mobbning är alltid en tolkning och borde undvikas. Det är bättre att diskutera vad som har hänt utan tolkningar. Förutsättningen för en god dialog har sin grund i en fungerande fostringsgemenskap. (Repo 2013: 205-209)

4 MOBBNING

I detta kapitel går vi djupare in på vad mobbning är, dess olika former, makt, roller och status samt om barnet lär sig av bestraffning. Vi har valt att fokusera på dessa teman eftersom de framkom i tidigare forskning. Vi anser att dessa teman är relevanta med tanke på innehållet i arbetet och slutprodukten.

4.1 Vad är mobbning

Enstaka konflikter handlar inte ännu om mobbning. Enligt Salmivalli (2010) är konflikter och enskilda tvist situationer oundvikliga i mellanmänskliga relationer. En het sammandrabbning behöver inte nödvändigtvis vara något negativt. Genom tvister och konflikter lär sig barnet att känna igen sina egna känslorelationer, kontrollera sina känslor, och framförallt lösa tvister och konflikter. Salmivalli uppmärksammar att det inte mera handlar om konflikter då ett fientligt beteende är avsiktligt riktat mot en enskild individ. (Salmivalli 2010: 12-13). Höistad (2003: 79-80) anser att ett beteende kan kallas mobbning då

det är systematiskt och avsiktligt. Enligt Höistad handlar det om mobbning då en eller flera personer, upprepade gånger och för en längre tid medvetet riktar negerande beteende eller utesluter någon från gruppen. Enligt Salmivalli är det mobbning då det för en och samma person orsakas avsiktligt och upprepade gånger ledsnad (Salmivalli 2010: 14). I sin artikel *A profile of bullying at school* definierar Olweus mobbning enligt följande: "A student is being bullied or victimized when he or she is exposed, repeatedly and over time, to negative actions on the part of one or more other students." Detta fritt översatt: En elev är mobbad eller förtryckt då hon eller han utsätts upprepade gånger, under en längre tid för negativ behandling av en eller flera elever. Här kan vi se att definitionerna på mobbning är olika men med väldigt lika i innebörd.

4.2 Olika former av mobbning

Man kan dela in mobbning i tre huvudgrupper: så kallad tyst mobbning, verbal mobbning och fysisk mobbning. Den tysta mobbningen är den allra vanligaste formen av mobbning, men också svårast att upptäcka. Tyst mobbning kan ske till exempel i form av stirrande eller undvikande blickar, grimaser, suckar eller genom att ignorera någon annan totalt och behandla henne som luft. Det är också vanligt att de som blir offer för tyst mobbning är så kallade osynliga barn, som inte gör så mycket väsen av sig. Verbal mobbning kan vara lättare att uppmärksamma, men inte alltid. Barn är bra på att dölja mobbningen och göra det bakom vuxnas rygg. Det kan handla om viskningar, att sprida falska rykten, härmningar, kommentarer om utseende, skratt eller att hota. Verbal mobbning kan också ske per e-post, textmeddelanden, lappar eller genom att klotta på någons skåp. Den tredje formen, fysisk mobbning är lättast att märka. Det kan synas genom rivna kläder eller blåmärken. Det kan ske i form av knuffningar, att slå dörren framför näsan, att ta och gömma eller kasta andras saker. Fysisk mobbning kan bortförklaras med att det handlar om lek eller sport. Det är vanligt att den som blir mobbad också gömmer mobbningen genom bortförklaringar. Det är viktigt att alltid ingripa, i all sorts mobbning och försöka se bakom barnens bortförklaringar. (Höistad 2003: 80-87)

Mobbning förekommer på olika sätt i olika sammanhang. Det sker inte bara i direkta möten mellan människor i skolan eller på fritiden, utan också på andra sätt som över internet och mobiltelefoner, detta brukar i vissa sammanhang kallas för "nätmobbing".

Mobbning tar sig uttryck på olika sätt mellan barn och vuxna, och beroende på etnicitet, sociala normer och kön. (Frånberg & Wrethander 2011: 27,31)

Forskare Peterson & Skiba (i Frånberg & Wrethander) har tagit upp barnets definition på mobbning. De menar att elever upplever att lärare tolererar och ignorerar alltför mycket mobbning. Enligt deras forskning ingriper lärare i endast 4 % av fallen. Elever tror inte heller att lärare skulle ingripa, även om de skulle bli medvetna om fallen. Eleverna vet bäst var och när mobbningen sker, samt vad som sker t.ex. under raster och de vet också mest om vem som mobbar och blir mobbad. Även Höistad (2003: 79) menar att allt för många barn upplevt att de inte fått tillräckligt med stöd från skolan i mobbningssituationer. Han påpekar att detta kan bero på att personalen saknar kunskap om hur man skall ingripa, därmed kan lärare känna sig osäkra och blir rädda för att göra fel. En annan förklaring enligt Höistad kan vara att vuxna tänker att "det är inte så farligt". Det som sker under vuxnas ögon kanske inte är så oskyldigt eller lekfullt som det verkar.

4.3 Makt, roller och status

De som mobbar framställs ofta som aggressiva och elaka, medan mobbningsoffer beskrivs som osäkra och svaga, givetvis är detta inte alltid fallet. Ian Hacking (i Frånberg & Wrethander 2011: 11) menar att barn, som kategoriseras antingen som de som mobbar eller mobbningsoffer, börjar se sig själva utifrån de egenskaper som är utmärkande för kategorin och blir på så sätt en del av deras identitetsskapande. Därtill bidrar också kategorierna till hur barnet blir behandlat. Kännetecknande för mobbning är även parternas ojämna maktfördelning. Den som mobbar är alltid på något vis starkare än den som blir mobbad. Makten kan basera sig på fysisk styrka men lika gärna på ålder och position. Mobbning handlar om felanvändning av makt och styrka (Salmivalli 2010: 12-14).

Frånberg & Wrethander (2011: 12 -14) beskriver mobbning som en social konstruktion, det betyder att man anser att flera aktörer bidrar till att mobbning uppstår. Skolan som institution är alltså också en social konstruktion, som inte skulle existera, om inte dess deltagare fortsätter att upprätthålla det. Vi är alla medskapare i den konstruktion vi är i, både genom det sätt vi talar och genom de handlingar vi utför. Utifrån detta perspektiv är vi också medskapande till negativa handlingar såsom mobbning, och genom att svara på handlingar och tilltal på ett visst sätt, deltar vi i konstruktionen av mobbning. Det finns

således inga ensamma aktörer som går att peka ut som syndabockar. Enligt forskning inom detta framkommer även att små barn utforskar sin position, prövar hot och makt i form av kränkande handlingar och mobbning. Mobbning ur det här perspektivet uppfattas fungera som spel för handlingsutrymme och som en bekräftelse på maktförhållanden.

4.4 Könsroller

Enligt Höistad (2003: 93-100) förekommer mobbning på olika sätt mellan flickor och pojkar. En orsak till detta kan vara hur vi bemöter flickor och pojkar på olika sätt. Pojkar får oftast mer utrymme i att uttrycka sina aggressioner, de får härja och ha oljud. En vanlig kommentar från vuxna kan vara "Pojkar är pojkar". Flickor blir oftare "nerhyschade" om de har för mycket oljud. Ofta förväntas flickor vara "snälla flickor" och om de avviker från den normen blir de påpekade om det. Mobbning mellan pojkar kan vara lättare att känna igen, eftersom det ofta är tydligare och mer utåtriktat. Fysisk och verbal mobbning är vanligast bland pojkar. Till exempel kan det vara att hota, skälla ut någon, knuffa någon, att brottas lite väl hårt eller att riva mössan eller väskan av någon. Det är vanligt att pojkar förklarar det bort med uttryck "Vi bara leker". Mobbning som sker mellan flickor är inte lika tydlig som pojkars. Det finns visst flickor som mobbar på samma sätt som pojkar, men det allra vanligaste är att flickor utövar den så kallade tysta formen av mobbning. Därför är det svårare för vuxna att märka och bli medvetna om mobbning som sker mellan flickor. Flickor har en förmåga att märka andras svaga punkter och utnyttja dem. Flickor sysslar med olika sociala spel, där de skaffar sig popularitet i gruppen. I allmänhet är flickors mobbning mer personlig än pojkars. Det kan handla om att sprida rykten och tala bakom ryggen, för att få andra på sin sida. Flickor kan tillsammans komma på olika sätt som de utfrysar någon, till exempel genom blickar, miner och viskningar. Ofta kan de flickor som mobbar utåt verka hur söta och snälla som helst. De är också blixtnabba på att byta miner och därmed dölja sitt mobbade beteende. Därtill vet dessa "oskyldiga barn" hur man manipulerar vuxna, vilket gör att det kan vara svårt att tro att en sådan flicka kunde göra någon annan illa.

Vi måste komma ihåg att utåtriktat beteende som innehåller till exempel bråk och skrik, kan vara ett slags rop på hjälp. Ett rastlöst beteende kan betyda att barnet försöker kämpa emot inre ångest. Det blir helt enkelt för tungt att bära på för mycket traumatiska känslor,

därför måste man bli av med dessa känslor på ett eller annat sätt. Även glada och duktiga barn som alltid är på gott humör, kan dölja inom sig enorm sårbarhet och illamående. (Höistad 2003: 195)

4.5 Lekens betydelse

Konflikter, bråk och mobbning uppstår oftast i situationer under fri lek. Därför är det viktigt att pedagogen har en roll i den fria leken. Genom att observera, handleda eller själv delta i leken, stöder pedagogen, genom sina handlingar det mobbningsförebyggande arbetet. I leken lär sig barnet sociala kompetenser. Leken är en arena där barnet får en möjlighet att träna upp sina kompetenser. Genom leken lär sig barnet att göra kompromisser, att föra fram sina egna åsikter och att ta i beaktande andras. För att barn i daghemsålder ser på sin omgivning mera egocentriskt är det viktigt att det finns pedagoger som handleder barnen till att ta i beaktande även andras åsikter. Därmed stärker man vi-andan i gruppen. Till pedagogens handledande roll hör också att begränsa felanvändning av makt bland barnen. Det sägs att styrande/handledning av leken och pedagogens deltagande är ett av de viktigaste mobbningsförebyggande metoderna.

Att observera barnens lek är ett bra sätt att få en uppfattning av gruppdynamiken, interaktionen mellan barnen, maktanvändning i gruppen samt riskfaktorer för att mobbning skall uppstå. Att observera leken, betyder att man ser genom en viss sorts glasögon och fäster uppmärksamhet vid något som bestämts på förhand. Observation är ett bra sätt att upptäcka barn som upprepade gånger leker ensamma. Systematisk observation och dokumentering av det utgör en bra grund för föräldrasamtal. Det är förtroendeingivande om pedagogen verkligen vet hur barnet beter sig i grupp och hurdan roll barnet har i grupsituationer/leksituationer. En väl planerad observation av den fria leken underlättar dokumentering av det. I leksituationer händer det mycket i ett snabbt tempo och det sker mycket interaktion mellan barnen i gruppen. Därför är det viktigt att ha en noggrann planering innan man börjar observera.

Barn uppskattar stort vuxnas deltagande i leken, till exempel om en pedagog börjar bygga ett snöslott ute på gården vill barnen lätt delta. Det finns olika sätt vuxna kan delta i leken.

Detta bör såklart göras endast i mån om möjlighet, dvs. då det finns tillräckligt med personal på plats. Det kräver alltså lyhördhet av vuxna. Genom att delta i leken kan vuxna lätt styra lekens gång, visa positiva handlingssätt och undvika konfliktsituationer. I ledda lekar å sin sida har den vuxna lekledarens roll. Ledda lekar skall ha en pedagogisk grund och ett mål som utvecklar barnet mångsidigt. Till lekledarens uppgift hör att skapa en god stämning och vi-anda i leken. (Repo 2015: 185-193)

4.6 Lär sig barnet av bestraffning

Mobbningsförebyggande arbete grundar sig på inläring av nya handlingssätt. Det handlar om att ge verktyg till goda handlingssätt samt stöda och motarbeta redan inlärd felaktiga handlingssätt. Det är vanligt att barnet blir bestraffat om hon beter sig dåligt enligt vuxna, men lär sig barnet av bestraffning? Att bestraffa och belöna grundar sig på en behavioristiskt inlärnings- och undervisningsstil som har ifrågasatts. I rädslan av bestraffning eller i önskan av en belöning lär sig barnet endast illusoriskt och då bestraffningen eller belöningen borttas återgår barnet till sitt ursprungliga handlingssätt. Meningen är att barnet skulle lära sig permanenta handlingsmönster. Vuxnas uppgift är att lära barnet hurdant beteende i olika situationer är lämpligt och önskvärt. Genom att bestraffa speglas vuxnas sätt att visa empati och handla vidare till barnet. Att använda bestraffning som en uppfostringsmetod leder då till två problem. Besträffning är en ineffektiv metod att lära och genom bestraffning visar vuxna dåligt exempel på sin empatiförmåga. Barnet lär sig om empati med att vara kring empatiska vuxna.

Repo (2013: 161) har i sin avhandling forskat i hurdan arena daghemmet är för mobbning. I hennes forskning framkom det att i finländska daghem används direkt bestraffning rätt mycket. Repo har i sin forskning indelat olika former av bestraffning i tre kategorier: a) mjuka metoder, som till exempel diskussion med barnet, b) metoder gällande överenskommelse, som till exempel gottgörelse och att be om förlåtelse och c) hårda metoder som till exempel isolering, utvisning och att förbjuda leken. I Repos forskning framkom det att mjuka metoder används i de flesta daghem men användningen av hårda metoder också var mycket vanligt. Resultaten i forskningen påvisar att användning av mjuka me-

toder är effektivare än hårda med tanke på mobbningsförebyggande arbete. I de daghemsgrupper som inte använde sig av hårda metoder förekom det också färre mobbning. Barnen blev behandlade varmare och mer älskvärdt än i de grupper som använde sig av hårda metoder.

I forskningen framkom det även att lekförbud används rätt ofta som bestraffningsmetod. I dessa fall togs barnet bort från leken och placerades vid ett avskilt bord men uppmaningen att jobba med specifika uppgifter som till exempel rita eller pyssla. Det är viktigt att komma ihåg att rita, pyssla, spela spel och andra kognitiva uppgifter som kräver koncentration är väsentliga för barnets lärande. Ifall dessa uppgifter får en negativ klang och associeras med bestraffning kan det leda till att barnet inte njuter av denna sorts uppgifter. (Repo 2015: 159)

Att utvisa och framförallt att placera barnet på ett specifikt ställe som till exempel en bänk är mycket vanligt. Att utvisa är stämplande och en form av bestraffning. I vissa fall har man argumenterat för att utvisning på bänk inte används för bestraffning utan för att lugna ner. Fastän målet skulle vara detta, är bänken ändå stämplande och innehåller en negativ klang. Varför kan pedagogen inte i stunden välja ett lugnt ställe för barnet istället för att använda en specifik bänk? Utvisning på bänk anses nästan som en standard, som har lett till att den finns till och med inskriven i vissa daghemsplaner för småbarnsfostran. Det finns ingen forskning som skulle påvisa att användning av utvisning skulle vara adekvat men ändå uppmanas dess användning i diverse litteratur inom småbarnsfostran. För att kunna komma ifrån bestraffningskulturen är det viktigt att komma ihåg att barnet inte betar sig dåligt för att irritera vuxna. Bakom ett "dåligt" beteende ligger en misstro över att barnets behov besvaras. För att kunna ändra på bestraffningskulturen krävs inte endast en förändring i den enskilda pedagogen utan också en förändring i den finländska småbarnsuppfostrans kultur.

I den riksomfattande planen för småbarnsfostran tas det inte i beaktande att det inom småbarnsfostran används olika medel för disciplinering. En officiell diskussion om hurdana disciplinmedel är lämpliga för små barn och behövs disciplinmedel överhuvudtaget bland småbarn har inte förts i Finland. Inom skolvärlden har detta diskuterats mycket och en liknande diskussion borde föras även inom småbarnsfostran. (Repo 2013: 155-163)

4.7 Alternativ till bestraffning

Det är viktigt att inse att barnet inte varken behöver eller bör bli bestraffat. I stället för bestraffning behövs adekvata pedagogiska metoder. Barnets sociala kompetens utvecklas inte genom bestraffning. Varje uppfostrare, vare sig hemma eller på daghem, kommer att möta situationer då barnet är olydigt och trotsigt, eller då barnets beteende annars kräver gränssättning. Även ett barn som mobbar är värd pedagogik av kvalité för att kunna lära sig social kompetens.

I stället för bestraffning gäller det att hitta alternativa handlingssätt. Ifall ett barn upprepade gånger betar sig på ett "fel" sätt och blir om och om igen bestraffat av sitt beteende är det uppenbart att barnet inte lärt sig av bestraffningen. Avskaffandet av bestraffningskulturen är motiverat, likaså tankesättet gällande direkt belöning. Detta betyder ändå inte att man skall lämna bort positiv feedback. Barnet behöver en mängd positiv feedback och en upplevelse av pedagogens eller vårdnadshavarens genuina glädje över barnets lärande och existens. Det handlar om att komma ifrån tankesättet "när, då" och istället använda sig av tankesättet "nu när": Nu när du städat undan får vi ut på en glass, i stället för: När du städat undan får du en glass. (Repo 2015: 168-169)

Enligt Repo (2015) är det viktigt att sätta trygga gränser och respektera barnet, utan bestraffning och utvisning. Genom att sätta gränser försäkrar man sig över att barnet har en alternativ, inlärd handlingsmodell, till önskat beteende. Man skall säga till barnet att inte bete sig på ett visst sätt och samtidigt visa hur man borde bete sig i stället. Det gäller att ta reda på varför barnet betar sig trotsigt: har barnets grundbehov tillfredsställts eller behöver hon den vuxna eventuellt mera? Avbryt handlingen direkt genom att ta barnet i famnen, ifall barnet betar sig "fel" eller på oönskat sätt. Barnet skall inte lämnas ensamt i socialt krävande situationer. Försäkra dig sedan om att de givna reglerna och förbuden är nödvändiga, eller upplever barnet dem vara orättvisa.

En positiv atmosfär med meningsfulla aktiviteter stöder även barnets utveckling. Barnet njuter av att få lära sig något nytt. Ett barn som lärt sig något nytt och lyckats i det, mår bättre. Då barnet har aktiviteter som är lämpligt utmanande, medför det glädje och barnet blir mera rofylld. Ett barn som känner sig lugnt blir inte så lätt frustrerat eller rastlöst, vilket leder till att kaotiska situationer och konflikter minskar. Det är trevligt att komma

till ett daghem och i en grupp, där det råder en positiv atmosfär. Då ökar känslan av samhörighet och gemenskap. Fastän forskning på om en positiv atmosfär minskar mobbning är ambivalent, menar ändå forskare att atmosfären har en indirekt effekt på det mobbningsförebyggande arbetet. (Repo 2015: 170-172)

5 MOBBNINGSFÖREBYGGANDE ARBETE

I detta kapitel går vi in på vad mobbningsförebyggande arbete är och varför det är viktigt att förebygga före skolålder. Vi presenterar även olika mobbningsförebyggande program och metoder, som vi anser vara relevanta.

5.1 Förebyggande arbete

Hur kan professionella arbeta förebyggande genom sin kontakt med barnet? Vi vet att barn som klarar sig bra igenom svåra förhållanden är barn som har en trygg anknytning utanför familjen och barn som får hjälp med att bearbeta smärtsamma upplevelser. Därtill barn som får hjälp att hantera sin situation och som upplever kontinuitet och sammanhang i livet. Denna kunskap bör vi ta på allvar och sträva till då vi arbetar med barn. Killén (2009: 213) talar om professionella som möter barn både på barnets arenor, det vill säga daghem, skola, hobbyer och de som möter barnet på vuxnas arenor, som t.ex. missbruksvården, vuxenpsykiatri eller kriscenter. Professionella på de vuxnas arenor har en bra utgångspunkt för att hjälpa barnen eftersom de har en kännedom om problem som föräldrarna brottas med och situationer som barnen utsätts för. Professionella som möter barnet dagligen på deras egna arenor kan ge dem stöd inom ramen för sin yrkeskompetens.

Insikten om att en trygg anknytning utanför hemmet skyddar barnet gör att professionella som arbetar med barnet har både ansvar och möjlighet att arbeta förebyggande. För barnet är det ett stort steg att börja på daghem och därför måste vi brygga en bro mellan hemmet och daghemmet. Daghemmet skall vara en trygg plats för barnet att utvecklas och utforska världen. Det är därför viktigt att vi stöder de trygga anknytningar som redan finns och låter nya anknytningar utvecklas. Ifall det är en otrygg anknytning mellan barnet och föräldrarna bör vi försöka kompensera dem med nya tryggare anknytningar. För att kunna bygga en öppen bro mellan hem och daghem är det viktigt att föräldrar och personal på

daghem delar observationer samt sin förståelse av barnet till varandra. Eftersom många barn tillbringar en stor del av dagen tillsammans med daghemspersonal har de en viktig omsorgsfunktion. Killén (2009: 214-216) citerar: "Det gäller deras förmåga att se barnet som det är, att hysa empati för barnet, att engagera sig på ett positivt känslomässigt sätt i barnet och att ha realistiska förväntningar på barnet." När de professionella visar att de ser och förstår barnet kan det vara ett stort steg i byggandet av relationen till barnet, som sedan kan utvecklas till en trygg anknytning.

För att effektivt kunna arbeta mobbningsförebyggande och kunna ingripa vid mobbnings-situationer är det viktigt att alla har en förståelse om vad mobbning är. Inom småbarns-fostran handlar mobbningsförebyggande arbete om att skapa en trygg barngrupp, påverka verksamheten och stärka barnets interaktionsfärdigheter. Det är viktigt att förebyggande arbete av mobbning påbörjas i tid, alltså är det viktigt att ingripa i konflikter och bråk samt se till att inte enstaka negativa handlingar sker upprepade gånger. Målet med förebyggande arbete är ju att mobbning inte alls skall uppstå. Förebyggande av mobbning grundar sig på den vuxnas normer och attityder samt sitt eget förhållningssätt till barnet, barngruppen och arbetsgemenskapen. Målet är att visa och lära ut positiva handlingsmönster för social interaktion åt barnen. De vuxna skall kontinuerligt arbeta för att stärka och utveckla relationer i gruppen.

Det är svårt som utomstående vägleda i hur man skall förebygga och ingripa i mobbning. Daghem behöver själv hitta metoder som passar och fungerar just hos dem. Mobbningsförebyggande arbete borde ses som en del av vardagspedagogiken på daghem som utformas och förändras i samband med barngruppen. Det vore viktigt att personal på daghem skulle ha möjlighet att delta i fortbildning gällande mobbningsförebyggande arbete för att därefter få in det i verksamheten samt att sedan kunna sammanställa en handlingsplan för förebyggande och ingripande av mobbning. (Stoor-Grenner & Kirves: 10-11)

5.1.1 Varför skall mobbning förebyggas redan före skolåldern

Forskning påvisar att mobbing är en riskfaktor som kan allvarligt påverka barn och ungas uppväxt och utveckling. Barn som blivit mobbade har risk att även senare i livet uppleva ett dåligt självförtroende samt drabbas av depression, ångest och även självdestruktiva tankar. Det har även visat sig att barn som mobbat, har senare i livet en större risk för asocialt beteende som missbruk eller kriminalitet och därmed exkluderas ur samhället. Forskning om långtidsföljder av mobbning under skolåldern finns inte, men det förfaller ändå troligt, att om mobbning börjar tidigare än i skolåldern, är följderna högst antagligen inte lindrigare. Detta på grund av att om barnet blir utsatt för mobbning i tidig barndom får barnet lättare en uppfattning om att mobbning är en del av livet. Detta påverkar i sin tur barnets identitetsutveckling. Barnets identitet utformas då så att mobbning är en del av barnet, vilket kan vara mycket svårt att komma ifrån senare. Enligt Repo (2013: 14-15) har det gjorts en finsk studie om problem i kamratrelationer och hur dessa förändrats på daghem. I studien förekommer att uppkomsten av problem varierade mycket. För vissa barn försvann problemen helt och hållet, för andra ökade de och för en del hölls de lika. Slutsatsen var att om barnet har problem i kamratrelationer i tidig barndom, är det högst sannolikt att barnet även har det i skolan. En amerikansk studie påvisar liknande resultat. Den finska studien påvisar dock att i tidig barndom uppståande problem kan påverkas och förebyggas samt att problemen inte nödvändigtvis är eviga.

5.2 Olika förebyggande program

I detta kapitel presenterar vi kort ett antal olika förebyggande program som används i många skolor och daghem runtom i Finland. Vi har valt att presentera dessa program och metoder eftersom de används mest inom mobbningsförebyggande arbete. Förutom detta har vi även personlig erfarenhet av vissa av dem.

5.2.1 KiVa

"KiVa koulu" programmet är ett mobbningsförebyggande program för lågstadie- och högstadieskolor i Finland. KiVa står för finskans Kiusaamista vastustava, det vill säga mobbnings motsättande. Programmet är utvecklat av psykologiprofessorerna, Christina Salmivalli och Elisa Poskiparta, som forskat i barns kamratrelationer och mobbing inom skolvärlden.

KiVa koulu ger konkreta redskap för att kunna förebygga mobbing och effektivt kunna ingripa. Programmet är indelat i olika moduler, skilt planerade för lågstadielklasser och högstadielklasser. Det innehåller undervisningsmaterial för lärare, samt olika övningar och diskussionsmaterial. Därtill innehåller programmet åtgärder för ingripande av mobbing. Varje mobbningsfall tas på allvar och kräver direkta åtgärder. Fallen diskuteras tillsammans med klassföreståndare, två övriga lärare, offret och den som mobbat. Vid behov deltar också föräldrar i diskussionstillfället. Inom KiVa koulu finns det två olika sätt/metoder att diskutera med den som mobbar: 1. dömande och 2. gemensam oro. Den dömande metoden är att man berättar för den som mobbar att det hon/han har gjort är fel och att man inte får göra så. Då man använder sig av gemensam oro-metoden berättar man det hela ur den mobbades synvinkel, hur den mobbade känner sig och vad som kan vara följder av mobbningen. Man vill med detta få mobbaren att förstå situationen, det vill säga man hittar en gemensam oro. (Salmivalli 2010)

KiVa koulu blev färdigt år 2009 och spred sig snabbt till skolor omkring Finland. I dag är över 2500 stycken skolor i Finland registrerade användare av KiVa koulu och det har visat sig vara väldigt effektivt: i varje skola som tillämpat programmet aktivt har mobbing minskat märkvärt. (Salmivalli et al. 2011)

Enligt Repo (2015) har KiVa koulu fungerat bättre för lågstadielklasser, där mobbing minskat avsevärt, medan önskade resultat inte uppnåtts lika bra bland äldre elever. Detta uppmuntrar ännu mer till det mobbningsförebyggande arbetets betydelse bland små barn.

5.2.2 Olweusprogrammet

Olweusprogrammet är ett norskt program mot mobbning och kränkande behandling. Programmet är utvecklat av Dan Olweus, svensk professor i psykologi. Olweusprogrammet anses vara det mest effektiva mobbningsförebyggande programmet för skolor i världen. Programmet är utvärderat i Norge, Island, USA, Tyskland och Australien. Forskningsrapporter visar att i skolor som använder sig av Olweusprogrammet har det skett en minskning av mobbning mellan 30 och 50 procent. (Helsingborg.se)

Grundtankar som Olweusprogrammet bygger på är följande: eleverna lär sig varför man inte skall mobba, all personal agerar genom samsyn och att föräldrar hålls informerade, både om förekomst av mobbning, samt om det konkreta mobbningsförebyggande arbetet. Grunden är också att det är de vuxna som ska förebygga mobbning och ansvara för att mobbning stoppas om det uppstår. All personal deltar i handledningsgrupper. Handledningen syftar till att personalen skall vara väl förberedda då mobbningssituationer uppstår. Det finns vissa grundregler i programmet som är väldigt synliga i skolor som använder programmet. Varje elev ska känna till reglerna. I reglerna ingår:

- Vi skall inte mobba
- Vi skall hjälpa den som blir mobbad
- Vi skall hjälpa den som ofta går ensam så att han eller hon får vara med i leken
- Om vi vet att någon blir mobbad skall vi säga till en vuxen hemma och i skolan.

(Helsingborg.se, www.olweusinternational.no)

5.2.3 Start och Stegen

Start och Stegen (före detta Stegvis) är två program som kan användas på dagis. De är program där barnen lär sig bland annat att reglera känslor, samspelsfärdigheter, och att kunna förstå andras känslor. Start och Stegvis behandlar liknande saker men är menade för olika ålders barn. Start är för de yngsta barn i åldern 1-3 år och Stegen för de äldsta, 4-5 år gamla barn.

Start-programmet fokuserar på barnets känslor, empati och anknytning. Syftet med programmet är att underlätta daghemmets arbete med att utveckla barns sociala och emotionella kompetens. Genom samtal och bilder görs barnen medvetna om olika färdigheter, som senare kan övas i vardagliga situationer, t.ex. på daghemmet. Start har tre huvudområden: sex stycken grundläggande känslor, anknytning och samhörighet samt grundläggande färdigheter i samspel med andra. Dessa tre huvudområden bildar 18 stycken teman som behandlas på "Start-träffarna". Teman som tas upp är: glädje, ledsnad, rädsla, ilska, överraskning/förvåning, avsmak/avsky, att se andra, olikheter, tillit, vara tillsammans, dela glädje, turtagning, att tänka, att vänta, att fråga om hjälp, att dela, att turas om, ja eller nej. Start är förberedande inför Stegen.

I Stegen lär sig barn viktiga färdigheter som är bra att ha i framtiden. Stegen är en nyare version av tidigare Stegvis, vars riktiga namn är Second Step. Barnen lär sig socialt samspel och emotionell kompetens. Det är också ett bra verktyg för att förebygga aggression. Man övar sig till exempel i att lyckas i samspel med andra och förbereder sig inför skolan. Stegen är delad i fem områden: färdigheter för lärande, empati, känslohantering, kamratskapsfärdigheter och problemlösning samt börja i skolan. I "färdigheter för lärande" lär sig barnen att lyssna och följa instruktioner. I empati-delen får barnen lära sig att känna igen egna och andras känslor samt bry sig om andra. Känslohanteringen hjälper barnen att bättre kunna känna igen starka känslor och lugna ner laddade situationer. I området "kamratskapsfärdigheter och problemlösning" är målet att barnen får sociala färdigheter för att på ett bra sätt kunna umgås med andra barn och klara av eventuella svåra situationer. "Börja skolan" gör en tillbakablick på det man gått igenom tidigare så att barnen förstår att de har nytta av det de lärt sig i till exempel skollivet.

Både Start och Stegvis har egna endagsutbildningar som ordnas på många håll, även i Finland. Då man går kursen ingår materialen som häften med övningar, känslkort med mera. (gislasonlowenborg.com)

5.2.4 Kompisväskan

Kompisväskan är en mobbningsförebyggande metod och ett förhållningssätt som Folkhälsan har utvecklat. Kompisväskan utvecklades i samband med projektet "Daghem utan mobbning" 2011-2014. Det innehåller inspirationsmaterial för att jobba mobbningsförebyggande bland småbarn. Folkhälsan ansvarar för Kompisväskans material och utbildningar. För tillfället finns materialet endast på svenska. Kompisväskan innehåller ett teoriehäfte med information om mobbning, förebyggande arbete samt riktlinjer för att ingripa i mobbning. Utöver teoriehäftet innehåller kompisväskan reflektionskort riktade till pedagoger och vårdnadshavare, ett barnkonventionshäfte med övningar som riktar sig till både barn och pedagoger, en Ole-handdocka med tillhörande kort och häfte som behandlar känslor. Därtill ett avslappningsmaterial "Lilla Chilla".

Materialet används i många daghem i Finland. Det finns över 1200 som gått Kompisväskan utbildningen runtom i Finland. När man gått utbildningen får man tillgång till Kompisväskan materialet. Den största grundprincipen och styrdokumentet för Kompisväskan är Konventionen om barns rättigheter. (Folkhälsan 2014)

5.2.5 Friends

Friends är ett socioemotionellt program som främjar barn och ungas sociala och emotionella färdigheter, samt stärker självkänslan. Programmet skall ge barn och unga redskap att hantera tankar och känslor, samt lära sig positiva tanke- och handlingsmodeller. Friends-programmet är utvecklat i Australien av psykologiprofessor Paula Barrett, Pathways forskningscentrum i Brisbane. Det togs i bruk i Finland år 2006 och rekommenderas av Världshälsoorganisationen WHO. Stationens Barn rf. ansvarar för programmets utveckling i Finland. I dag används Friends i många olika länder runtom i världen bland annat i Tyskland, Japan, Norge, Sverige, Holland och Island. Forskning har påvisat att i skolor och daghem där Friends-programmet används, har mobbning minskat avsevärt. År 2006 piloterade THL-*Institutet för hälsa och välfärd*, Friends-programmet i finska grundskolor för barn. (Koulupohjaisen syrjäytymiskehityksen ehkäisy SYKE) Pilotprojektet visade att mobbning minskade märkbart i skolorna där Friends-programmet utfördes. Klientgruppen för programmet är barn och unga i åldern 4-16 år. Programmet är delat i tre delar, Fun Friends, Friends för barn och Friends för ungdomar. Fun Friends är riktat till barn i

daghemsåldern. Det mest önskvärda vore att alla skulle få ha programmet både i daghem, lågstadiet samt högstadiet. (Stationens Barn rf. 2015)

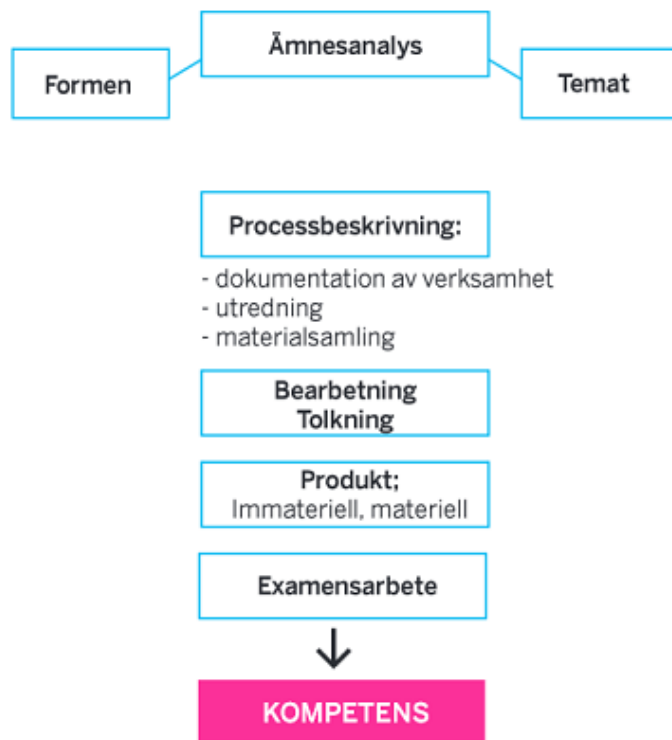
I praktiken handlar Friends långt om att bilda en trygg grupp och inlärningsmiljö, där man tillsammans funderar och reflekterar över vad som är okej eller inte okej, då det gäller beteende gentemot familj och vänner. Programmet är indelat i träffar som innehåller olika övningar. Övningarna är enkla och går att tillämpa med barn på olika utvecklingsnivåer. Två viktiga begrepp är respekt och empati som betonas under träffarna. Övningarna är ofta samarbetsövningar som stärker barnets empatiförmåga samt sociala kompetens. Programmets innehåll skall ge barnet redskap att tillämpa i vardagslivet, då det gäller avslappning, problemlösning, positiva tankemönster och handlingsmodeller.

6 METOD

I detta kapitel tar vi upp metodval för vårt arbete, processbeskrivning samt etiska aspekter. Metoden för detta examensarbete är ett produktutvecklingsarbete.

6.1 Produktutveckling

Ett produktutvecklingsarbete görs enligt processbeskrivning där man beskriver planering av arbetet och produkten, utförande samt utvärdering. (Silius-Ahonen & Haldin 2014) Slutprodukten är en mobbningsförebyggande handlingsplan för Esbo stads svenskspråkiga daghem.

Figur 1. Produktutvecklingsprocess (Silius-Ahonen & Haldin 2014: 11)

Tanken var att utforma en enkel handlingsplan som varje daghem skall få i pappersform och som även skall finnas tillgänglig i elektronisk form. Därtill vill vi göra ett så kallat infopaketer riktat till både föräldrar och personal på daghem, i form av ett häfte, likaså tillgängligt i elektronisk form. För att kunna göra en mobbningsförebyggande handlingsplan har vi tagit en närmare titt på handlingsplaner som redan finns i Esbo stads svenskspråkiga daghem.

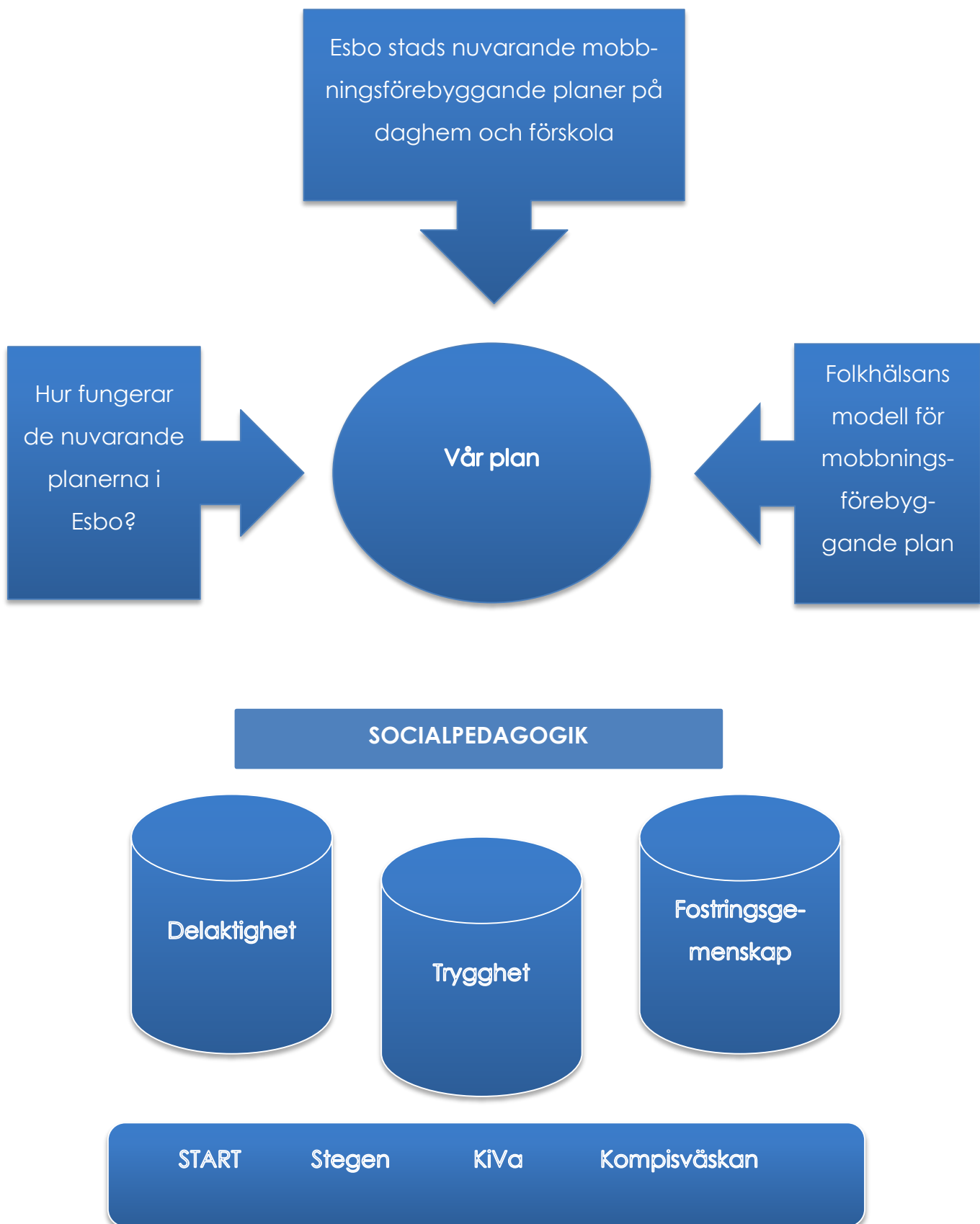
6.2 Processbeskrivning

Här beskriver vi själva processen för arbetet: planering, förverkligande och utvärdering. Tanken för examensarbetet uppkom då Esbo stad gav oss möjligheten att göra ett beställningsarbete åt dem. Esbo stad som uppdragsgivare, gav oss fria händer att utforma arbetet, med vissa önskemål som riktlinjer. Målet var att utveckla en gemensam grund för en

mobbningsförebyggande handlingsplan till Esbo stads svenskspråkiga daghem. Vår tanke och önskan är att diverse daghem kommer att använda sig av vår plan och ha nytta av den. Vi hoppas att den kommer att användas kontinuerligt i den dagliga verksamheten.

I planeringsskedet började vi med att läsa oss in på ämnet mobbning, samt söka fram tidigare forskning skrivet om mobbning på daghem. Som vi tidigare konstaterat finns det mycket forskning om mobbning i skolor, däremot inte lika mycket om mobbning på daghem. Samtidigt har vi bekantat oss med de mobbningsförebyggande program som finns för skolor. Efter detta gjorde vi upp en plan över vilka riktlinjer, teorier, information och metoder som kommer att styra vårt arbete.

(Se Figur 2 nedan)

Figur 2. Modell för utgångspunkter i detta arbete (2015).

Figuren ovan, utformades i ett tidigt skede av arbetet och har fungerat som viktiga riktlinjer i skrivprocessen. Vi har varit väldigt långt överens om de delar och teorier arbetet skall innehålla, vilket underlättat processen.

6.3 Insamling av material

Vi har fått tillgång till de befintliga mobbningsförebyggande planerna med hjälp av områdesansvariga för dagvården på svenska i västra Esbo, Susanne Nordling.

Intervjuresultat

Vi bygger delvis vår produkt på de resultat som framkom i Rissanens (2015) examensarbete om hur de mobbningsförebyggande planer som daghemmen har fungerar. Rissanen har intervjuat daghems personal om mobbning, förebyggande av mobbning på daghem samt hur deras mobbningsförebyggande handlingsplaner fungerar.

I intervjuerna framkom bland annat att de flesta av respondenterna var nöjda med den plan de har, medan några var i behov av noggrannare utvärdering och uppdatering. Någon önskade även ett skilt infohäfte med ytterligare information. Respondenterna menade att en mobbningsförebyggande handlingsplan är viktig eftersom den öppnar diskussionen och försäkrar att alla vuxna har samma uppfattning om vad mobbning är samt hur man bör agera då det sker men också motarbeta det. Respondenterna ansåg även att vara lyhörd för barnets subjektiva upplevelse, hör till de viktigaste punkterna i det mobbningsförebyggande arbetet. Andra viktiga delar i det mobbningsförebyggande arbetet ansågs vara regler, smågruppsverksamhet, lek och social kompetens. Det ansågs vara viktigt att vuxna är närvarande och fungerar både som rollmodeller och vägledare för barnen. Också vårdnadshavarnas medverkan ansågs som en viktig fördel i det mobbningsförebyggande arbetet. Respondenterna menade att det förekommer mobbning och vanliga bråk på daghem, men att det är svårt att skilja dem åt. För att kunna göra det behövs närvarande, observanta vuxna och en gemensam syn, inom enheten, på vad mobbning är. Enstaka

bråksituationer kan ses som en tendens för mobbning och bör därför tas på allvar. Respondenterna angav att daghemmen har nolltolerans på negativt beteende, vilket betyder att man alltid skall ingripa då det uppstår en konfliktsituation. (Rissanen 2015)

6.4. Etiska aspekter

Då man gör en undersökning gör man ofta intrång i någons privatliv. Det finns därför vissa saker som är viktiga att komma ihåg. De tre viktiga etiska kraven som är bra att komma ihåg är följande: informerat samtycke, skydd av privatlivet samt korrekt presentation av data. Informerat samtycke innebär att den som är med i undersökningen är det frivilligt och är medveten om eventuella risker som kan medfölja. Med skydd av privatlivet menar man till exempel att återge resultaten så att det inte går att identifiera vem det är frågan om. Korrekt presentation av data betyder att det man presenterar, t.ex ett resultat, ska man återge korrekt och utan att ändra på fakta. (Jacobsen 2007: 21-28)

Till vårt arbete har vi inte samlat in data genom intervju eller enkäter så informerat samtycke och skydd av privatlivet har inte varit aktuellt. Vi hade en träff med Esbos utbildningsdirektör Barbro Högström. Träffen skedde inte i ett intervju-syfte utan snarast som en diskussionsträff mellan skribenterna och uppdragsgivaren. Det är viktigt att data presenteras korrekt, annars kan det lätt få fel betydelse i texten. Vi har varit noggranna med att återge all slags data på ett korrekt sätt så att inget skall missuppfattas.

7 UTVECKLING AV PRODUKTEN

Vår produkt består av två delar: en mobbningsförebyggande handlingsplan samt ett infohäfte riktat till vårdnadshavare och personal på daghem.

Mobbningsförebyggande handlingsplan

För att kunna utveckla den egentliga mobbningsförebyggande handlingsplanen behövde vi information om hurdana planer det redan finns samt hur dessa planer fungerar. Information om hur planerna fungerar framkom i Rissanens (2015) resultat. Genom att jämföra de nuvarande planerna, Folkhälsans (2011) modell samt Rissanens resultat utformades vår handlingsplan.

Vi ville att vår mobbningsförebyggande handlingsplan skall vara lättillgänglig och användbar. Meningen är att vår handlingsplan fungerar som en modell som varje daghem sedan får fylla i enligt egen verksamhet. I skapandeprocessen började vi med själva teoridelen, det vill säga arbetet, som vi sedan kunde bygga vår produkt på. Processen började med brainstorming kring vad själva produkten skall innehålla, både gällande infohäftet och handlingsplanen. Var och en av oss tre gjorde upp en egen skiss, utan att vi bestämt något gemensamt på förhand. Därefter jämförde vi var och ens resultat och satte ihop det till en enhetlig handlingsplan för att nå bästa möjliga resultat. Efter att vi fått ihop en modell för vår handlingsplan gick vi vidare till infohäftet och diskuterade kring vilka rubriker vi vill ha med. Till en början lade vi ner de absolut väsentligaste punkterna samt alla idéer som kom upp under arbetets gång, för att produkten sedan kunde få leva och utforma sig till sin slutliga form.

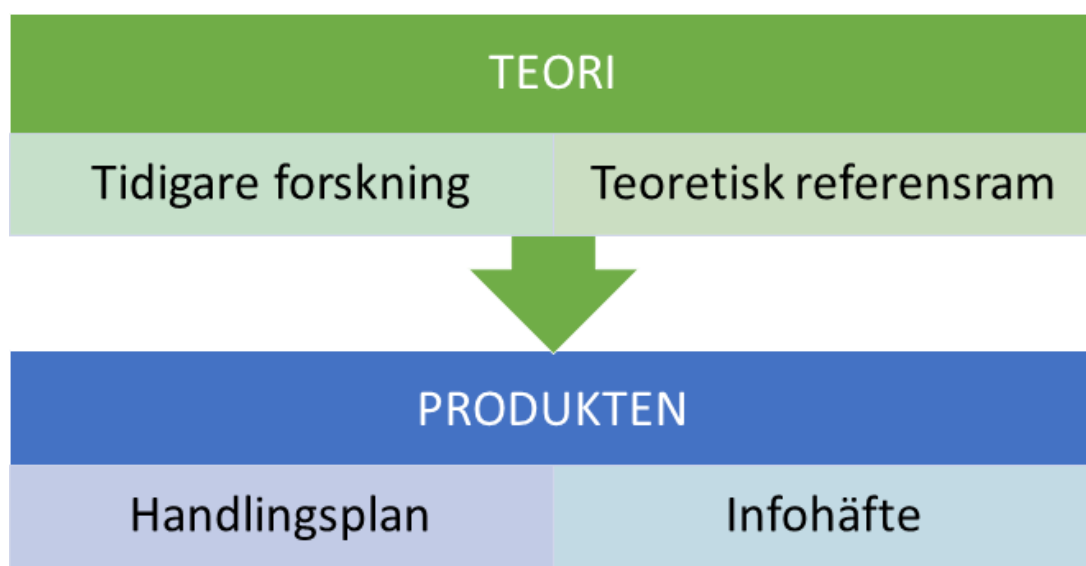
Infohäfte

Förutom själva mobbningsförebyggande handlingsplanen gjorde vi även ett infohäfte riktat åt personal och vårdnadshavare. Infohäftet innehåller information om vad mobbning är, hur det förekommer, olika former av mobbning, mobbning bland barn på daghem och mobbningsförebyggande arbete. Vi ville att infohäftet skall vara lättläst och riktat till alla med kort och koncis information om viktiga delar gällande mobbningsförebyggande arbete. Eftersom det finns oändligt mycket viktiga punkter man kunde ha med gällande barns välmående och trygghet på daghem samt mobbningsförebyggande arbete, har vi varit tvungna att avgränsa. Punkterna som vi valt att fokusera på beskrivs nedan i kapitel 7.1. För att få infohäftet mera levande ville vi ha med mycket färg och bilder. Därför valde vi att ta med teckningar gjorda av själva målgruppen, barn i daghemsålder.

Under arbetets gång då vi tillsammans jobbade med att sätta ihop handlingsplanen och planerade infohäftet, kom vi på idén att därtill utforma en slags blankett som förhoppningsvis kan fungera som stöd på daghem i deras mobbningsförebyggande arbete. Eftersom uppföljning och utvärdering är en viktig del av verksamheten på daghem, anser vi att dokumentering skulle underlätta processen. Det har inte kommit fram i diverse handlingsplaner vi har bekantat oss med, på vilket sätt de dokumenterar mobbningsfall och

uppföljning av mobbning. Därför är tanken att blanketten vi utvecklat skall fungera som ett lätt verktyg för personalen att vända sig till i dessa situationer. Utöver att det är viktigt att följa med mobbningsfall är det också viktigt att se hur själva barngruppen och gruppdynamiken fungerar. Och eftersom det vore så viktigt att lyfta fram även de goda och välfungerande sidorna hos barnen samt gruppen, tänkte vi att blanketten även skall stöda denna process.

Figur 3. Utveckling av produkten (2015)

7.1 Produkten

I detta kapitel beskriver vi vår produkt samt motiverar innehållet och uppbyggnaden av produkten.

Vår handlingsplan innehåller:

- Vad är mobbning?
- Olika former av mobbning
- Förebyggande metoder
- Ingripande metoder

Varje daghem fyller själv i:

- Daghemmets gemensamma syn på mobbning - Hur upptäcka och känna igen mobbning?
- Hur förebygger vi mobbning?
- Hur ingriper vi i mobbningsituationer?
- Hur uppföljs och utvärderas mobbningsförebyggande handlingsplanen?
-Dokumentering av mobbningsfall
- Information om mobbningsförebyggande handlingsplanen
-För ny personal
-För vårdnadshavare

Den specifika barngruppens plan:

- Barngruppen (antal barn, ålder, pedagoger)
- Gruppens situation (Hur fungerar gruppen, är någon utanför mm)
- Hur förebygger vi mobbning i denna grupp?

(Repo 2015: 244)

Infohäftets innehåll:

- Vad är mobbning?
- Mobbning bland barn på daghem

- Förebyggande arbete
- Exempel på mobbningsituationer
- Dokumentering av gruppdynamik och mobbningsfall
- Samarbete med vårdnadshavarna
- Mobbningsförebyggande handlingsplan
- Program på daghem som mobbningsförebyggande arbete
- Litteraturtips för stora och små
- Övriga tips - lekar

7.2. Motivering till innehållet av handlingsplanen och infohäftet

Handlingsplanen

Handlingsplanens innehåll baserar sig på rekommendationer i Stoor-Grenner & Kirves (2011) handbok för att utarbeta en mobbningsförebyggande handlingsplan, intervjuresultat i Rissanens (2015) examensarbete samt på de mobbningsförebyggande handlingsplanerna vi tagit en titt på. Handlingsplanen bör ha en definition på vad mobbning är, för att alla som använder planen skall ha en gemensam förståelse för vad mobbning innebär. Olika former av mobbning kan vara väldigt svåra att upptäcka, därför är det viktigt att definiera de olika formerna, för att lättare kunna upptäcka och känna igen olika mobbningsituationer. Daghempersonal skall ha kunskap om förebyggande arbete och metoder för att på bästa möjliga sätt ge barnen en trygg vardag på daghemmet. Ett av de viktigaste förebyggande metoderna är att de vuxna fungerar som förebilder för barnen. Om det förebyggande arbetet fungerar väl kan man i bästa fall undvika att mobbning förekommer. Ifall det ändå förekommer mobbning skall man ha effektiva metoder för att ingripa i situationerna. Då man tar itu med konfliktsituationer i tid kan man också stoppa eventuell mobbning.

Det är viktigt att varje daghem tillsammans funderar över innehållet i handlingsplanen och därmed utarbetar gemensamma riktlinjer, för att försäkra sig om att alla står bakom innehållet i handlingsplanen. Till en början behövs en gemensam definition på vad mobbning är. Då det står nedskrivet försäkras man sig över att alla verkligen vet vad mobbning

är. Förebyggande arbete är ett väldigt brett område. Varje daghem borde ha vissa gemensamma förebyggande metoder som man kan använda sig av, så att alla jobbar medvetet för ett daghem utan mobbning. Att kunna och våga ingripa i mobbningsituationer är oerhört viktigt. Till det behövs också gemensamma riktlinjer. På detta sätt kan man motivera och förklara sitt agerande för de andra.

Uppföljning och utvärdering av handlingsplanen behövs göras minst en gång per år. Om planen visar sig vara bristfällig på någon punkt, bör uppdatering göras oftare. Det viktigaste är att den uppdateras alltid då barngruppen förändras, dvs. om det börjar nya barn i gruppen. Vi anser att det vore viktigt att dokumentera eventuella mobbningsfall för att underlätta uppföljning och utveckling av situationen. Både vårdnadshavare och ny personal måste få information om handlingsplanen. Det är viktigt att planen är tillgänglig och att innehållet presenteras för alla som jobbar med barnet.

Därtill är det viktigt att varje enskild barngrupp på daghem skriver om just den gruppens sätt att förebygga mobbning. Det kan variera med tanke på barnens ålder samt gruppdynamiken. Det vore viktigt att observera hur gruppen och barnen fungerar tillsammans.

Infohäftet

Vad är mobbning: Det är viktigt att det finns information om mobbning även i infohäftet på grund av att häftet är riktat till både personal och vårdnadshavare.

Mobbning bland barn på daghem: Eftersom alla inte tänker på att även yngre barn kan mobba ville vi skriva lite information om det först för att upplysa föräldrar och personal.

Förebyggande arbete: Eftersom vår tanke är att man skall undvika att mobbning skall förekomma genom att satsa på det förebyggande arbete ville vi, för att göra allt klarare, skriva vad förebyggande arbete innebär.

Exempel på mobbningsituationer: Vi ville ha med några exempel på mobbningsituationer för att alla kanske inte vet om att barn i daghemsåldern också avsiktligt kan göra något annat barn illa. Därför ville vi ha med konkreta exempel för att tydliggöra detta.

Dokumentering: Dokumentering ser vi som en viktig del av ett daghem som jobbar mobbningsförebyggande samt som vill göra något åt mobbning som har skett. Då man har en

situation nedskrivna är det lättare att sedan kunna informera vidare eller jämföra med andra situationer, till exempel på ett möte med föräldern.

Samarbete med vårdnadshavarna: Vårdnadshavarna har en viktig roll i det mobbningsförebyggande arbetet. Ett gott samarbete med vårdnadshavarna grundar sig på en fungerande fostringsgemenskap. Genom att arbeta tillsammans på daghem och hem blir barnet genomgående förstått. Därför anser vi att samarbete med vårdnadshavare är väldigt väsentligt i det mobbningsförebyggande arbetet.

Mobbningsförebyggande metoder och program: I Start & Stegen programmen utvecklas barnets sociala kompetens, exempelvis genom känsloreglering och samspelsfärdigheter. Kompisväskan är en inspiration att jobba mobbningsförebyggande på daghem. Fun Friends programmet strävar till att stärka självkänslan och skapa en trygg grupp. I Grupptheraplay stärks barnets sociala färdigheter och delaktigheten i gruppen ökar. Vi tycker att alla dessa program är bra med tanke på ett mobbningsförebyggande arbete på daghem. Vi har gått en del av utbildningarna samt känner några som har haft användning av dem.

Litteraturtips för stora och små: Vi samlade ihop en lista på litteratur som kan vara nyttiga och användbara inom det mobbningsförebyggande arbetet på daghem.

Övriga tips: Vi ville även samla ihop några enkla tips på hur man kan övrigt och på ett roligt sätt förebygga mobbning tillsammans med barnen.

Dokumenteringsblanketten

Dokumenteringsblanketten baserar sig på mobbningsförebyggande arbete samt uppföljning av bråk-/konfliktsituationer. Blanketten är uppbyggd enligt följande: då en bråk-/mobbningsituation skett skall man fylla i bland annat vad som hänt, vem som varit inblandad, vad som gjordes och vad som kan göras bättre nästa gång. Därefter följer en uppföljningsdel där man kan skriva om hur situationen uppföljts och ifall en liknande situation skett på nytt, kan man fundera på om något gick bättre än senast.

8 DISKUSSION

Det finns inte en enkel modell eller metod som skulle avskaffa mobbning ur samhället. Men för att kunna minska på mobbningen behövs det information, kunskap och en diskussion om mobbning bland barn på daghem. Som vi redan konstaterat finns det relativt lite forskning om mobbning bland barn på daghem. Den forskning som finns visar att barn på daghem kan medvetet såra eller skada andra och är kapabla att förstå och analysera sina handlingar. Det vill säga, det förekommer systematisk mobbning redan på daghem. Eftersom mobbning förekommer anser vi att det är oerhört viktigt att börja med mobbningsförebyggande arbete i ett tidigt skede. En mobbningsförebyggande handlingsplan stöder detta.

Vi hade redan i ett tidigt skede klart för oss att arbetet skulle vara ett produktutvecklingsarbete, därmed uteslöt vi både kvalitativ och kvantitativ datainsamlingsmetod samt litteraturstudie. Vi tycker metodvalet är lämpligt och relevant i och med att uppdragsgivaren beställt en produkt. Fastän vi inte valt att använda oss av en kvalitativ datainsamlingsmetod, fick vi ändå tillgång till kvalitativ data genom Rissanens (2015) examensarbete. Styrkorna med vår metod är att den beskriver själva skapande processen, genom planering kan man utföra och genom utvärdering kan man gå tillbaka till själva processen. Utmaningar som vi stött på under arbetets gång är att vi fått relativt snäv bakgrundsinformation gällande hur brett mobbningsförebyggande handlingsplaner används, hur de uppföljs och vad som skulle behövas till för att de skulle fungera ännu bättre. Samarbete har varit smidigt och rättvist under hela arbetets gång. Jasmin Kulla ansvarar för kapitel 1 & 2, Sonja Palsamäki för kapitel 3 & 4 och Stella Lindfors för kapitel 5,6 & 7. Hela arbetet är skrivet i samarbete och samtycke.

Produkten

Vår slutprodukt: en mobbningsförebyggande handlingsplan och ett infohäfte för daghemspersonal och vårdnadshavare utformades på basen av teori, tidigare mobbningsförebyggande planer samt intervjuresultat. De valda delarna i handlingsplanen utformades genom "good practice" det vill säga genom ett plock av de bästa delarna i de nuvarande planerna samt teorin. Handlingsplanen skall fungera som grund i det mobbningsförebyggande arbetet.

Med infohäftet ville vi ännu lyfta fram och ge mer information om de delar som vi anser vara de viktigaste utifrån teori och tidigare forskning. Det vill säga att mobbning förekommer bland barn i daghemsåldern, vad mobbningsförebyggande arbete handlar om, samt om olika förebyggande metoder. Dessa mobbningsförebyggande metoder stöder ett socialpedagogiskt synsätt. Alla program och metoder som vi presenterar i infohäftet stärker gruppdynamik, social kompetens och självkänsla, vilka i sin tur stöder det mobbningsförebyggande arbetet. Förutom detta ville vi även ta upp och poängtera varför det är viktigt att använda en mobbningsförebyggande handlingsplan samt samarbetets betydelse i arbetsteamet och med vårdnadshavarna. Som tillägg ville vi ge exempel på mobbnings-situationer samt läs- och lek tips. Under produktens skapandeprocess ansåg vi även att en dokumenteringsblankett skulle vara ett nyttigt tillägg. Därför beslöt vi oss att tillägga en sådan som en till bilaga till infohäftet. Det räcker inte med att ett daghem har en handlingsplan ifylld om inte den uppföljs eller ifall inte mobbningsfall dokumenteras.

Utmaningen med att utveckla produkten var definitivt avgränsning av material. Eftersom ämnet mobbning och mobbningsförebyggande arbete är oerhört viktigt var det svårt att sammanfatta och avgränsa informationen till ett litet häfte. För att infohäftet skall vara lättläst och förståeligt, ville vi ha det relativt kortfattat. Meningen är att all daghemspersonal och alla vårdnadshavare, oavsett bakgrund, skall ha lätt att förstå innehållet i häftet.

Koppling till teori

Vi tycker att det är viktigt att ha ett socialpedagogiskt perspektiv gällande mobbningsförebyggande arbete. Pedagogen bör se barnet som en aktiv individ med resurser och subjektiva upplevelser. Barnet skall få en känsla av att det tillhör en grupp. Då växelverkan i gruppen fungerar förstärks självkänslan. Det är viktigt att barnen blir sedda och hörda samt att de får uttrycka sina känslor och åsikter. Det är vuxnas uppgift att få barnet att känna sig delaktigt i gemenskapen. Det är viktigt att barnet känner sig tryggt i gruppen och med de vuxna. Då barnet känner sig tryggt, finns ett förtroende mellan barnet och pedagog, vilket ger utrymme för barnet att uttrycka sig.

Barnets trygghetskänsla påverkas av daghemsmiljön och en fungerande vardag. Därför är ett fungerande samarbete i arbetsteamet ytterst viktigt. Ett fungerande samarbete kräver

gemensamma riktlinjer för verksamheten och för hur man skall agera i svåra situationer. På så sätt kan alla motivera sitt agerande. Därför är det viktigt att det finns en mobbningsförebyggande handlingsplan. Genom att arbetsteamet tillsammans fyller i planen bildas en gemensam förståelse. Vikten av detta uppkom även i intervjuresultaten. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att då man arbetar med barnet, arbetar man så väl med hela familjen. Därför ville vi ta upp detta även i infohäftet. Ett gott samarbete med vårdnadshavarna grundar sig på en fungerande fostringsgemenskap. Det gäller som pedagog att kunna lyssna respektfullt, att vara öppen och genuint intresserad, att ha gemensamma mål samt en gemensam förståelse över de metoder som används. Genom att arbeta tillsammans på daghem och hemmet blir barnet genomgående förstått. I en öppen relation som baserar sig på dialog kan även båda parterna diskutera sin eventuella oro gällande mobbning konfidentiellt och därmed förebygga samt ingripa i eventuella mobbningsfall i ett tidigt skede. Vi anser också att begreppet mobbning är ett starkt laddat ord och alltid en tolkning som därför borde användas varaktigt.

Hur gick det

Vi har lyckats relativt bra med att utveckla och sammanställa handlingsplanen och infohäftet. Med eventuellt mera egen erfarenhet av hur dokumentering, mobbningsförebyggande arbete och mobbningsförebyggande handlingsplaner används i verksamheten på daghem, hade vi kunna tillämpa den kunskap i detta arbete samt i utvecklingen av produkten. Efter att ha jobbat effektivt under en lång period med produktutvecklingen är det svårt att direkt efteråt se sitt arbete med kritiska ögon. Vi gjorde ett medvetet val i att göra produkten till sist, för att på bästa sätt utnyttja och bygga på fakta i det skriftliga arbetet.

Som tidigare nämnt är detta examensarbete en del av en större helhet för uppdragsgivaren Esbo stad, alla inom ramen för mobbningsförebyggande arbete och delaktighet på daghem. Laura Rissanen har gjort en förankring ute på fältet, Linnea Uggeldahl har behandlat vikten av implementering och att mobbningsförebyggande arbete handlar även om förhållningsätt. Elin Högnäs och Lisa Mielonen har behandlat vikten av delaktighet och demokrati på daghem. Alla dessa bildar en stor helhet. Genom att främja delaktighet, inneha mobbningsförebyggande förhållningsätt samt genom att aktivt använda och uppfölja en mobbningsförebyggande handlingsplan är det möjligt att förebygga och minska mobbning på daghem.

8.1 Förslag på fortsatt forskning

Mobbning är någonting som aldrig kommer att upphöra. Trots det kan man göra mycket för att minska på det. Då det finns kunskap om mobbning och redskap till hur det skall förebyggas och "hanteras" kommer man långt. Eftersom mobbning kan förekomma på alla arenor och bland alla åldrar kan det inte finnas för mycket kunskap om det.

Ett förslag på fortsatt forskning skulle kunna vara en forskning om hur vår mobbningsförebyggande handlingsplan fungerar. Har användbarheten varit stor och har planen och infohäftet haft någon inverkan i det mobbningsförebyggande arbetet? Tanken är att vår produkt inte bara blir och ligga i en bokhylla utan verkligen används. Vi vill att häftet, handlingsplanen och dokumenteringsblanketten blir en naturlig del av vardagen på daghemmen och inte som ett måste. De skall vara lätt användbara och enkla att förstå. Därför kunde någon som intresserar sig för ämnet ta reda på om vår produkt blivit så som vi tänkt och skriva sitt examensarbete om det.

Förslag på övrig fortsatt forskning är allmänt om mobbning bland barn före skolåldern. Det har forskats rätt lite om mobbning bland barn före skolåldern, därför kunde mer forskning om detta viktiga ämne vara bra.

KÄLLOR

Cameron, Claire & Moss, Peter. 2011, Social Pedagogy: Current Understandings and Opportunities. I: Cameron, Claire & Moss, Peter, red. *Social Pedagogy and Working with Children and Young People. Where Care and Education Meet*, USA: Jessica Kingsley Publishers, s. 7-32

Cederlund, Christer & Berglund, Stig-Arne. 2014, *Socialpedagogik - pedagogiskt socialt arbete*, Stockholm: Liber, 183 s.

Eriksson, Annette. 2007, Barns delaktighet i förskolan. I: Sandberg, Anette, red. *Med sikte på förskolan - barn i behov av stöd*, Lund: Studentlitteratur, s. 203-219

Esbo Stad. 2014, webbplats [www], Senast uppdaterad 4.8.2014. Tillgänglig: http://www.esbo.fi/sv-FI/Esbo_stad Hämtad 3.2.2015.

Esbo stad, 2015. *Läroplan för vård, fostran och lärande - Läroplan för dagvård på svenska i Esbo*. Svenska bildningstjänster. Senast uppdaterad 1/2015. Tillgänglig: <http://www.esbo.fi/download/noname/{4827EEE8-ED17-4877-AF96-B13A6371877F}/61510> Hämtad: 17.11.2015

Folkhälsan. Stolzmann-Frankenhaeuser, Jenny & Stoor-Grenner, Maria. 2014, *Kompisväskan - Teorihäfte*.

Frånberg, Gun-Marie & Wrethander, Marie. 2011, *Mobbning - en social konstruktion?*, Lund: Studentlitteratur, 123 s.

Gilles-Rezo, Susan & Bosacki, Sandra. 2003, Invisible bruises: kindergartners perceptions of bullying I: *International Journal of Children's Spirituality*, Vol 8, nr 2 s. 163-178

Gislason, Björn & Löwenborg, Alsaker. *Start & Stegen*. Tillgänglig: <http://www.gislasonlowenborg.com/> Hämtad: 30.9.2015

Högström, Barbro. 2015, Möte med uppdragsgivaren [muntl.]. Möte 13.1.2015.

Höistad, Gunnar. 2003, *Irti kiusaamisen kierteestä*, Helsingfors: Kirjapaja Oy, 202 s.

Jacobsen, Dag Ingvar. 2007. *Förståelse, beskrivning och förklaring. Introduktion till samhällsvetenskaplig metod för hälsovård och socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur 305 s.

Janson, Ulf. 2004, Delaktighet som social process - om lekande och kamratkultur i förskola. I: Mallander, Ove & Tideman, Magnus, (red.). *Delaktighetens språk*, Lund: Studentlitteratur, s. 173-197

Kanninen, Katri & Sigfrids, Arja. 2012, *Tunne minut - turva ja tunteet lapsen silmin*, Juva: Bookwell Oy, 286 s.

Killén, Kari. 2009, *Barndomen varar i generationer - Om förebyggande arbete med utsatta familjer*, 2 uppl., Lund: Studentlitteratur, 278 s.

Kommunerna.net, Barndagvård och förskola. Tillgänglig: <http://www.kommunerna.net/sv/sakkunnigtjanster/social-halsovard/social-service/barndagvard-forskola/Sidor/default.aspx> Hämtad: 29.5.2015

Laine, Kaarina; Neitola, Marita; Auremaa, Jatta & Laakkonen, Eero. 2010, Longitudinal Study on the Co-occurrence of Peer Problems at Daycare Centre, in Preschool and First Grade of School, I: *Scandinavian Journal of Educational Research*, Vol. 54, nr 5, s. 471-485

Madsen, Bent. 2006, *Socialpedagogik - Integration och inklusion i det moderna samhället*, Lund: Studentlitteratur, 301 s.

Mikkola, Petteri & Nivalainen, Kirsi. 2009, *Lapselle hyvä päivä tänään - näkökulmia 2010 - luvun varhaiskasvatukseen*, 2 uppl., Pedatieto Oy, 93 s.

Olweus, Dan. 2003, A Profile of Bullying at School, I: *Educational Leadership*, Vol. 60, nr. 6, p12. 6p.

Olweusprogrammet mot mobbning. 2014, Tillgänglig: <http://www.helsingborg.se/start-sida/forskola-och-utbildning/helsingborgs-stads-skolor/trygghet-och-trivsel/olweusprogrammet-mot-mobbning/> Hämtad: 25.2.2015

Perren, Sonja & Alsaker, Françoise D. 2006, Social behavior and peer relationships of victims, bully-victims, and bullies in kindergarten. I: *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, nr 47, s. 45-57

Repo, Laura. 2015, *Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy*, Juva: Bookwell Oy, 247 s.

Repo, Laura. 2013, *Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy*, Juva: Bookwell Oy, 242 s.

Rissanen, Laura. 2015, *Mobbningsförebyggande arbete inom Esbo stads svenskspråkiga dagvård - På väg mot en gemensam mobbningsförebyggande plan*, Examensarbete, Helsingfors: Arcada, Det sociala området.

Salmivalli, Christina. 2010, *Koulukiusaamiseen puuttuminen - kohti tehokkaita toimintamalleja*, Juva: Bookwell Oy, 165 s.

Salmivalli, Christina; Kärnä, Antti & Poskiparta, Elisa. 2011, Counteracting bullying in Finland: The KiVa program and its effects on different forms of being bullied, I: *International Journal of Behavioral Development*, Vol. 35, nr 5, s. 405-411

Silius-Ahonen, Ellinor & Haldin, Denice. 2014, *Om verksamhetsinriktade examensarbeten*.

Social- och hälsovårdsministeriet. 2014, Skötsel av småbarn. Tillgänglig: http://www.stm.fi/sv/social_och_halsotjanster/socialtjanster/barndagvard Hämtad: 18.2.2015

Stationens Barn rf. 2015, Tillgänglig: <http://www.asemanlapset.fi/sv/stationens-barn> Hämtad: 9.6.2015

Stephens, Paul. 2011, Preventing and confronting school bullying: a comparative study of two national programmes in Norway, I: *British Educational Research Journal*, Vol. 37, nr. 3, s. 381-404

Stoor-Grenner, Maria & Kirves, Laura. 2011, *Mobbningsförebyggande arbete inom småbarnsfostran. Att utarbeta en handlingsplan för att förebygga och ingripa mobbning*. Helsingfors: Folkhälsan & Mannerheims barnskyddsförening, 78 s.

United Nations. 2015, Tillgänglig: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&lang=en Hämtad: 18.2.2015.

Vehkalahti, Reetta. 2008, *Trygga barn - Stärk barnets självkänsla med lekar och aktiviteter*, Helsingfors: Fontana Media, 104 s.

